

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

PANEL

**“1 KASIM 2015 SEÇİMLERİNDEN
SONRA TÜRKİYE’DEKİ SİYASİ
EKONOMİK VE TOPLUMSAL DURUM”**

19.11.2015

**Yer: Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Konferans Salonu
Eskişehir Yolu 20. km
Bağlıca Kampüsü-ANKARA
Tel: 0312-246 67 33 Faks: 0312-246 67 35
e-posta: sam@baskent.edu.tr, sam.baskent.edu.tr**

PANELİSTLER

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
Başkent Üniversitesi
İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Menderes ÇINAR
Başkent Üniversitesi
İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Sn. Muharrem SARIKAYA
HABERTÜRK Gazetesi Yazarı

PANEL YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI
Başkent Üniversitesi
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Müdürü

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI (Oturum Başkanı)- Sayın Rektör Yardımcım, değerli dekanlarımız, öğretim üyesi arkadaşlarımız, konuklarımız ve öğrencilerimiz; “1 Kasım 2015 Seçimlerinden Sonra Türkiye’deki Siyasi Ekonomik ve Toplumsal Durum” konulu panelimize hoş geldiniz.

Her faaliyetimizde olduğu gibi bu faaliyetimizde de kendi alanlarında bu konuda saygın konum sahibi konuşmacılarımız var. Ben önce konuşmacılarımızı size yine kısaca takdim etmekle başlamak istiyorum.

Sayın Muharrem Sarıkaya eski dostumuz, Habertürk Gazetesi yazarı. 1982 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden mezun oldu. Gazeteciliğe 1979 yılında Ankara Barış Gazetesinde başladı, 1982 yılından itibaren Hürriyet Gazetesi Ankara Bürosunda siyasi muhabir görevini üstlendi. Sırasıyla Başbakanlık, parlamento ve Cumhurbaşkanlığı muhabirliği yaptı. 1988 yılından itibaren Hürriyet Gazetesi’nde köşe yazmaya başladı. Şimdi Bunlar Konuşuluyor, Ankara Kulisi ve Muharrem Sarıkaya yazıyor başlıklarında köşe yazıları yayınlandı. 2002’de Sabah Gazetesi’ne geçti, köşe yazarlığıyla birlikte ATV Televizyonu ve Takvim Gazetesi’nin de arasında bulunduğu Ankara grup temsilciliği görevini üstlendi. 2009 Nisan ayında köşe yazarı olarak Habertürk’e geçti.

Sarıkaya, 2009-2012 yılları arasında Habertürk Televizyonu’nda “Muharrem Sarıkaya’yla Gündem” siyaset programını hazırlayıp sundu. Ekim 2012’den bu yana Gazete Habertürk’teki görevini yazar olarak sürdürmektedir. Sayın Sarıkaya aynı zamanda TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde medya ve uluslararası ilişkiler dersi vermektedir.

Bir diğer konuşmacımız yakından tanıdığımız Sayın Prof. Dr. Ahmet Şahinöz. Başkent Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyesi. Kendisi aynı zamanda Sosyal Demokrasi Derneği Genel Başkan Yardımcısı’dır. Akademik görevleri arasında, 1979’dan 2013 yılına kadar Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyeliği var. 2013’den günümüze kadar da Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görevlidir. İktisada Giriş, Makro Ekonomi, Maliye Politikası, Türkiye Ekonomisi, Çevre Ekonomisi, Tarım Ekonomi ve Ekonomik Politikası, Avrupa Birliği ve Türkiye gibi konularda dersler vermektedir. Çok sayıda kitap, makale ve tebliğ sahibidir.

Diğer konuşmacımız Sayın Prof. Dr. Menderes Çınar, yine üniversitemizden Siyaset Bilim ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. Türkiye Siyaseti ve İslamcılık üzerine çeşitli yerli ve yabancı dergi ve kitaplarda makaleleri yayınlanmıştır. Bunlardan bir kısmı

“*Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık*” başlıklı bir kitapta 2005 yılında derlenmiş ve yayınlanmıştır. Yabancı dilde yayınları da vardır. Bunlardan bir tanesi “*Explaining the Popular Appeal and Durability of the Justice and Development Party in Turkey*,” başlıklı kitap bölümü ***Political Parties and Social Forces in Turkey*** (eds. Nicole Watts and Elise Massicard) başlıklı kitapta Routledge yayınevi tarafından Londra ve New York’ta 2013 yılında yayınlanmıştır. “*Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Popüler Cazibesi, Çekiciliği ve Dayanıklılığını Açıklamak*” gibi bir şekilde tercüme edilebilir. Bir başka önemli yayını da 2014’de, yine İngilizce dilinde yayınlanan “*Reproducing the Turkish Paradigm of Democracy: Parochial Democratization in the Decade of the AKP*” (***Turkish Studies***, 15, 3) başlıklı; “*Türk Demokrasi Paradigmasını Yeniden Üretmek: Adalet ve Kalkınma Partisi On Yılında Sınırlı Demokratikleşme*” olarak tercüme edebileceğimiz bir makaledir. Ayrıca “*Türk Parlamento Tarihi*” isimli dört ciltlik bir kitap da yakın zamanlarda yayınlanmış durumda.

Şimdi konumuza geçecek olursak, ben kısa bir giriş yapmak istiyorum. Tabii birinci başlık siyaset, önem taşıyan başlık. Burada bir vatandaş olarak benim aklıma ilk gelen önemli ve öncelikli soru şu: Seçim sonuçlarından elbette kuşkumuz yok, güvenmek durumundayız ve belli. Ancak seçim dediğimiz olay, sadece seçimde oy kullanma ve bu oyların düzgün sayılmasından ibaret bir süreç değildir. Seçim süreci dediğimiz kavram, seçimden önceki hazırlık ve propaganda dönemiyle birlikte bir bütündür. Dolayısıyla bu unsurlardan bir tanesinde önemli derecede vicdanı rahatsız eden birtakım durumlar, olgular kamuoyuna aksetmiş ise, seçim sonucu rakamsal olarak ne olursa olsun, benim kafamda şahsen her zaman bir soru işareti bulunur. Yani eşitlik ve adalet bağlamında seçim koşulları bakımından seçim süreci nasıl yönetilmiştir? Sorusunu biz akademisyenlerin de vatandaşlarımızın da düşünmesi gerekir. Bütün olarak bu süreç ne kadar içimize sinmiştir acaba diye sormamız gerekir.

Siyasetle ilgili ikinci önemli sorunumuz ve durumumuzun göstergelerinden biri, bir tarafta siyaset kavramı var, bir tarafta hukukun üstünlüğü kavramı var. “*Hangisi hangisine nazaran öncelikli ve belirleyici unsurdur?*” sorusuna doktrinde ve öğretilerde verilen cevap beklidir, o hukukun üstünlüğüdür. Siyaset dediğimiz olay hukukun sınırları içindeyse meşrudur. Hukukun sınırları dışında kalıyorsa meşruiyeti söz konusu olmaz; dolayısıyla “*siyasetin üstünlüğü mü hukukun üstünlüğü mü?*” sorusuna Türk toplumunda siyasi hayatında bir cevap aranması ve bulunması gerekli.

Tabii eleştirmek çok kolay, hükümetleri eleştirmek daha da kolay; demokrasilerde muhalefetin önemli yerini de dikkate almak durumundayız. Dolayısıyla eğer bugün bazı şeyler

kötü gidiyorsa, “*bunda muhalefetin hiçbir sorumluluğu yok mu?*” sorusuna da cevap aramamız gerekir. Muhalefetin en temel ve öncelikli konularda bile birlikte hareket edememesi, stratejik düşünememesi, herhalde muhalefet açısından eksi puan olarak düşünülmesi gereken önemli bir unsurdur.

Demin söylediğim seçim süreci kavramıyla ilgili bağlam da önemli bir konu. O sürecin önemli bir unsurunu da temin eden bir konu. Ülke genelindeki ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve özellikle de basın özgürlüğü bakımından son dönemlerdeki uygulamaların kafamızda yarattığı soru işaretlerine bağlı etki ve sonuçlardır. Bu arada tabii üniversitelerin durumunu da dikkate almak gerekir. Üniversiteler herhalde Türkiye Cumhuriyeti tarihinin hiçbir döneminde bu kadar sessiz kalmamışlardır.

Son günlerde, son aylarda gelişen terör olayları nedeniyle güvenlik ve özgürlük hangisi öncelikli ve bunların dengesi nasıl sağlanır konusu da tartışma konusu olmaya başlamıştır. Aslında bu sorunun cevabını konunun uzmanları gayet iyi bilirler. Herhalde kural özgürlüktür. Ama dünyanın her yerinde kalkınmanın, gelişmişliğin her düzeyindeki ülkelerde kısa sürelerle her türlü karışıklık ortaya çıkabilir. Bunların gerektirdiği olağanüstü tedbirler de alınır. Bunda hukuka aykırı hiçbir yön yoktur. Hukuka aykırı veya tartışılabilir uygulama, bunların kural haline dönüşmesi ve süreklilik kazanmasıdır. Biz bu durumları ülkemizde on yıllar boyunca yaşadık. On yıllar boyu süren olağanüstü yönetim uygulamalarının siyasi bakımdan ne gibi olumsuz birtakım durumların göstergesi olduğunu düşünmeden. Demin de söyledim, en gelişmiş ülkelerde bile krizler ortaya çıkabilir, kargaşalar ortaya çıkabilir, ama bu kısa sürede yönetilebilir düzeye düşürülür ve normal düzene dönülür.

Eğer bir ülkede bu yönetim usullerine çok uzun sürelerle başvurmak gerekiyorsa, orada –*turnak içinde*- halkın tam desteğine sahip olmayan bir rejimden söz etmek daha doğru olabilir. O da kendi iç güvenlik sorunumuzdur.

Ekonomi boyutu bir başka önemli boyut, değerli hocam eminim ki bunun ayrıntılarına girecek. Ben yine bir vatandaş olarak bu konulara baktığım zaman, benim aklımdaki ilk soru, bir defa bu konular rakam işi, istatistik işi, doğru bilgi, doğru veri işi. Kamuya açıklanan verilerin güvenilirlik derecesi hakkında şahsen benim kafamda soru işaretleri vardır. Çünkü etraftan duyduklarımız ve gördüklerimizle resmi açıklamalar arasında pek bir ilişki yok gibi görünüyor.

En son da geçtiğimiz birkaç gün içinde gazetelere yansıdı. Bu, eski yıllarda da oldu. Ülkeye giren veya ülkeden çıkan çok yüksek tutarda para var, yabancı para var. Giriş var çıkış

var ve bunu Merkez Bankası yetkililerimiz dâhil açıklayamıyorlar. Bu ne anlama geliyor konusu herhalde üzerinde düşünmeye değer bir konudur.

Haksız rekabet var. Şimdi bizim örnek aldığımız modelde sanıyorum daha çok liberalizme doğru giden, kapitalist düzen çıkışlı, ama bu bölgenin özelliklerine, bizim anayasal düzenimizin özelliklerine uydurulmuş bir ekonomi modelini izliyoruz biz. Ama uygulamaya baktığımız zaman, TOKİ uygulamaları başta olmak üzere, bir de ben Resmi Gazeteyi her gün izlerim. Bakanlar Kurulu kararları sık sık çıkar. Eğer bir istatistik yapmak mümkün olsaydı, bu kararlardan çoğunun acele kamulaştırma işlemlerine ait olduğu görülürdü. Yani hükümetimizin önemli bir işgal sahası acele kamulaştırma işlemleri. Bunu ben biraz mizahi yönden de ele aldığım zaman, acele kamulaştırma partisi AKP gibi bir şey aklıma geliyor.

Bunların tümünü bir arada düşündüğüm zaman, bir ülkede ekonomi sektöründe de bir haksız rekabet ortamının mevcut olduğu yolunda kanaat ediniyorum; bunların hepsinin herhalde tartışılması lazım.

Bir de özellikle son yıllarda özel kesimdeki bazı büyük kuruluşlara yönelik müdahaleler –*turnak içinde*- bunların hepsi de yasalara uygun görünüyor. Ama öyle uygulamalar okuyoruz ki, bu artık başka şeylerin yanında mülkiyet hakkının özüne dokunacak derecede hukuk yönünden beni şahsen ikna etmeyen uygulamalar olarak görünüyor. Toplumun durumu bir başka şey, bu panelde de tartışılması gereken. Tüm hükümet siyaset ve uygulamaları, ben baktığım zaman temelde toplumun çoğunluğunun saf din duygularının kötüye kullanılmasına dayandığını görüyorum maalesef. Anayasa düzeninin göz ardı edildiğini görüyorum.

Öte yandan Türk devriminin öngördüğü çağdaş bir toplumsal değerler sistemi yerine, bu bilinçli olarak göz ardı ediliyor. Tarihte kalmış olması gereken Osmanlılık kavramının yeniden diriltilmesi gibi birtakım girişimler, gelişmeler görüyoruz. Bunun Türkçe özeti, ifadesi geri dönmedir, geriye dönmedir. Onun da daha bizim bildiğimiz terimli ifadesi irticadır. Böyle bir şeyin olmaması gerekir. Yoğunlaşan bu çabaların bizim milletimizin geleceğine olumlu bir katkısının olamayacağını düşünüyorum.

Tüm bu ve benzeri ögeler toplumsal şaşkınlığa ve çaresizlik duygularına yol açmış görünüyor. Toplum keskin hatlarla birbirinden ayrılmış, bölünmüş, cephelenmiş görünüyor. Bütün bu etkinler de bizim ülkemizin iç güvenliğini olumsuz olarak etkiliyor diye düşünüyorum.

Ben panelde de tartişılmaya yol açması düşünceyle bu görüşlerimi özet olarak ifade etmeye çalıştım. Şimdi Sayın Muharrem Sarıkaya'dan başlayarak, istedikleri boyutuyla söz vereceğim konuşmacılarımıza. Kural olarak 20 dakika öngörüyoruz; 20 dakikadan sonra sizin ayrılma durumunuzu öğrendik biliyoruz. Dolayısıyla bir ara verir gibi yapacağız. Sizinle ilgili olarak eğer salondan birtakım sorular veya katkılar olursa ona bir zaman ayracağız, ondan sonra devam edeceğiz.

Buyurun.

Muharrem SARIKAYA- Çok teşekkür ederim. Öncelikle kısa sürede ayrılma gibi bir zorunluluğum olduğu için size şimdiden özürlerimi iletiyorum. Çünkü akşam bir programım var ve konuk durumundayım ve orada olmam gerekiyor.

Sadi Çaycı hocamın anlattıklarından kendime düşen payı aldım. Yani güvenlik, özgürlük ve bunun medya ayağıyım. Önce bir gazeteci cevvaliği içerisinde size bir haber vermekle başlayayım. New York'taki 11 Eylül bombacıları bilgisayarlara mesajı yazıp bırakmışlar, o şekilde haberleşmişlerdi. El Kaide Paris eylemini gerçekleştirirken, örgütsel birlikteliğini nasıl sağladıkları veya eylemi hangi yöntemle yaptıkları konusunda yeni bir veriye ulaşılmış. Burada farklı bir şey uygulamışlar; oyun konsüllerini kullanmışlar. Bu counter strike diye nitelendirdiğimiz çocuklarımızın bilgisayarda oynadıkları, o oyundaki karşılıklı konuşmaları kendilerinin zemini yapmışlar. Bu oyunu 5 milyar kişi bir anda oynuyormuş. Tabii ki bu kadar çok insan mı var diyebilirsiniz. Hayır, yok; bir oyuna birkaç makine birden bağlanıp oynadığı için veya alt grupları da olduğu için, 5 milyarlık bir birim karşımıza çıkıyor... Ona ne deniyor bilmiyorum, bilgisayarlı arkadaşlar belki bilir. Yani bilgisayarlar orada farklı isimleri farklı kimliklerde ve farklı kişiliklerle oynadığı için, yani oyunun içerisindeki her bir asker farklı bir kimlik olduğu için, o kadar yüksek bir rakamlı kişinin konuşmasına ulaşma şansı yok. Çünkü oradaki bir askerin diğer bir yerdeki oyun içindeki askerin veya oyun içindeki polislin veya oyun içindeki teröristin farklı bir yerdeki teröristle veya birimle konuşmasını organize ettiğinizde, böyle bir kelebek çarpan karşınıza çıkıyor ki, onun takip etme şansı da yok.

Aslında buna baktığımız zaman, karşımıza dijital medya dediğimiz yapının bugün geldiği noktayı göstermek açısından önemli. Mc Luhan'ın da dediği gibi, *'Şimdi herkes, herkes hakkında gereğinden çok fazla şey biliyor aslında ve herkes karşılıklı olarak birbiriyle ilintili, birbirinden sorumlu bir ağ toplumu içerisinde yaşıyor...'*

Peki, bu yaşadığımız ağ toplumu içerisinde medyanın rolü nedir dersiniz; 1920'lerden bu tarafa veya Birinci Dünya Savaşı'ndan bu tarafa medyanın rolü çok önemli bir fonksiyon içeriyor.

Şöyle diyebiliriz; ilk başta propagandayla başlayan süreç, medya üzerinden gerçekleşmişti. Aslında Amerikalıların "*I want you*" diye kocaman o parmağını gösteren işareti veren medya olgusuydu; afiş medya düzenlemesiydi.

İngilizlerin meşhur aklıyla ve Almanların meşhur iş bilirliğinin savaşta çatışmasının gerisinde de bu vardı. Almanlar meşhur akıllarıyla birinci dünya savaşında ölen at ve eşeklerini sabun fabrikasına götürür, yağlarını çıkartıp ondan sabun yapar. Sabun kıtlığına çare üretir. İngiliz zekâsı da bütün cinliği ile onun yanına bir de ölen askerlerinin taşınırken fotoğrafını koyar; '*hepsi sabun olmaya gidiyor*' der ve ilan yaptırıp uçaktan attırır. Bu Alman ordusunu moral bozukluğuna uğrattır.

Bu, o dönemde propaganda olarak algılanıyordu. Ama 1930'lar sonrasında, özellikle 40'ların başında farklı bir şekle dönüştü. Bu şekle bize rızanın imalatı veya rızanın üretimi adını verdik. Çünkü o tarihten sonra yeni bir algı yaratma yolu uygulandı, yeni bir dönem başladı.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşu ve sonrasında insan haklarına dönük gelişmeler de, ateşli silahların yerine algı yönetimiyle veya rıza imalatıyla bu süreçlerin daha rahat götürüleceğine tanıklık edildi.

Ancak biz 1980'lerin sonuna geldiğimizde, artık algının yönetimi veya rızanın imalatından çıktık yeni başka bir aşamaya geçtik. Biz bu aşamaya itibarlılaştırma veya itibarsızlaştırma süreci diyoruz.

Bu sürecin en iyi örneği de son dönemde "*Arap Baharı*" diye nitelendirdiğimiz yapıda karşımıza çıktı. Çünkü oradaki bütün olay, bütün yapı, bir itibarlılaştırma veya itibarsızlaştırma sürecinin kazanımlarına dönüktü ve o zemin üzerine oturmuştu.

Ancak 2011 sonrası yeni bir aşamaya geçildi. Bu yeni aşamaya '*kaygılandır, caydır dönemi*' diyoruz; yani caydırmanın imalatı. Bu dönem farklı bir şekilde işliyor. Aslında

bilinmedik bir şey değil, bilinmedik bir durum değil. Çünkü caydırma yönteminin nükleer silahlardan bu tarafa var olan bir algı olduğunu hepimiz biliyoruz.

Nükleer silahların kullanılmayacağını varsayarız, ama o orada hep caydırmak için vardır. Dolayısıyla bu dönem insanın kaygısına yol açan nükleer silahların bulundurulması bir caydırma gücünden dolayıdır.

Bugün baktığımızda, ister seçimler deyin, ister özgürlük hareketleri deyin, yeni dönem önce kaygılandırmak, sonra da caydırmak üzerine kurulu. Yani, yeni dönemin adı kaygılandır caydır dönemidir.

Kaygının iki başka özelliği daha var; suçluluk duygusunu da ortaya çıkarır. Eğer dışlanma fikri ile bütünleşirse utanca dönüşür; suçluluk duygusunu ortaya çıkarır. Sizin o kulübe, o sınıfa, o camiaya, o cemaate veya o birliğe giremeyeceğiniz, orada yeriniz olmadığı fikrini yarattığında, yani dışlanmayla birleştiğinde utancı, suçluluğu da getiriyor ki, bu dönemde sıklıkla kullanılan en etkili silahtır.

Peki, baştan anlattığımız, yani propaganda, rızanın imalatı, algının yönetimi, itibarsızlaştırma ve kaygılandır caydır yöntemlerinin uygulandığı zemin nedir dersanız, bütün bunların tek bir zemini vardır medya...

Peki, Türkiye'deki medyanın bu süreç içerisindeki durumu ne? Onu irdelemek gerekirse, aslında devlet toplum ilişkisi açısından baktığımızda ikiye ayırmak gerekiyor. Çünkü her ikisinde de paralellik görülse de, bir iç bütünsellik görülse de, aslında bünyesel ayrılıkların çok ciddi anlamda derin olduğuna tanık ediyor.

Çünkü Türkiye'de medya, topluluktan ulus aşamasına geçmenin en önemli mekanizması olarak ülkemizde işlev görmüş bulunuyor. Yani biz Latin alfabesini medya üzerinden öğrendik, dans etmeyi, masada yemek yemeyi, çatalı bıçağı, bardağı kullanmayı medya üzerinden öğrendik.

Belki bundan dolayı medya bu süreç içerisinde ve hâlâ da devam eden bu yapısı içerisinde, toplumu bir öğrencisi gibi görürken, devleti de ortağı haline getirdi. Bazen de toplumu ortağı, devleti öğrencisi yaptı.

İlk olarak 1727 yılında Osmanlı'da kullanılmaya başlayan matbaadan bugüne de bu özelliğinden en küçük taviz vermedi.

Genetiğinde veya omurgasında hem devleti taşıdı, **Murat Belge**'nin de bu konuda güzel bir deyimini vardır. “*Medya kendisini hep toplumun mürebbiyesi gibi görür*” der.

Çok doğru bir yaklaşım. Medya toplumu bir mürebbiye bakışı içerisinde değerlendirdi. Ama devlet ilişkisini de ortak veya ailenin büyük oğlu şeklinde kullandı. 1919'dan 1990 sonlarına kadar da genetiğinde hep bu baskın özelliğini, yani devletçi yapısını taşıdı ve ondan en büyük payı alan tarafta bulundu.

Belki de bundan dolayı Batı'daki yaşlıları gibi serpilmedi, kavruk kaldı. Topluma Batı'yı öğretirken, kendisi, coğrafyasındaki tüm kurnazlıkları deneyen özelliğe hep sahip oldu. Bunun için birkaç örnek vermeme müsaade edin. Örneğin, bu coğrafyada ilk kurulan haber ajansı Anadolu Ajansı'dır. Anadolu Ajansı'nın kuruluşu 1925 iken; IRNA, İran Devlet Ajansı 1954'te, CNN ise 1980'de kuruldu.

Şimdi sorarım size, hangisinden haber alıyoruz? Bölgeyi kimden okuyoruz? Veya yanı başımızdaki gelişmeleri nereden öğreniyoruz?

Bundan dolayı işte, demokratik kavrukluğumuzdan dolayı bütün bunlar.

Yine bu mürebbiye veya müderris bakışı içerisinde bakarsak, medyanın bugün geldiği noktada yaşlanmış bir mürebbiye davranışdır.

Çünkü öyle bir halde ki, devletin bebek muamelesi çektiği oğlan çoktan büyüdü; ergenlik çağını geçti. Psikolojisi bozuldu, içe kapanık hale geldi. Cep gazeteciliğinden “*fast news*” alırken, babasının klasik kitaplarından yorum yapıp, eski tekneyle okyanus geçmeye çabalayan toplum ile de ters düşmüş buluyor.

Toplum aldığı ‘*fast news*’un ne kadar sağlıksız bir bünye yaratacağını çok sonra fark edecek olsa da bugün geldiği noktada artık dijital diye nitelendirdiğimiz yapıdan da kurtulamaz.

Belki bu, Türkiye'deki medyanın ilk kuruluşundaki yapıdan kaynaklanan bir sorunun süregelmesinden kaynaklanıyor. Çünkü Türkiye'de ikinci gazete olarak nitelendirilse de aslında

ilk yayınlanan Türkçe gazete Ceride-i Havadis'in kuruluş öyküsü bunu görmemizi sağlıyor. İngiltere merkezli Morning Herald gazetesinin İstanbul muhabirliğini de yapmakta olan William Churchill 1836 yılında Kadıköy'de avlanırken bir Osmanlı gencini vurup yaralaması sonucu ortaya çıkan bir gazetedir. Aslında o güne, yani 1836'daki durumuna Osmanlı'da kapitülasyonlar başladığı sıkıntılı bir dönemdir. William Churchill çocuğu vurduktan sonra jandarma tarafından yakalanıp hapse atılır. İngiliz Büyükelçiliği kıyameti koparır, kapitülasyonları çok iyi organize eden dönemin İngiltere İstanbul Büyükelçisi David Uguhard sorunu Saray'a taşır. William Churchill'in kapitülasyonlar nedeniyle tutulamayacağını, gözaltına alarak Saray'ın kendilerine hakaret ettiğini belirtir. Saray bu tepkiyi haklı bulur. Hatta William Churchill'e kendini affettirmek için pırlantalı bir nişan, on bin kantarlık zeytinyağı ihraç izni ile İngiliz Büyükelçi'nin bastırması sonucu gazete çıkarma hakkı verilir. Dışişleri Bakanı Akif Paşa'yı da bunları yapmaması için kendisine karşı çıktığı gerekçesiyle azleder.

Akif Paşa, Dışişleri Bakanlığı'ndan İçişleri'ne kaydırıldığı için Churchill ilk aşamada gazetesini hemen çıkarmaktan çekinir. Bir süre sonra Akif Paşa İçişleri'nden de alınınca şimdiki Hamidiye Türbesi'nin karşısında, Dördüncü Vakıf Han'ın bulunduğu yerde bir basımevi kurar ve 3 Temmuz 1940'da Osmanlı'nın ikinci olsa da, birinci Türkçe gazetesini yayınlamaya başlar, adını da Ceride-i Havadis koyar; yani haber gazetesi.

İngilizlerin çıkarlarına uygun kamuoyu algısını yaratmakta maharet gösterir, İngiliz ordusunun bütün hammadde ihtiyacı bu yayınlar sonrası İstanbul'dan karşılanır. O dönemden Ahmet Hamdi Tanpınar hayıflanarak şöyle bahseder:

“İlk yıllarda iktidar mevkiinde bulunanların hiçbiri memleket içinde matbuatın kuvvetinden istifadesi ciddi surette düşürmemiş...”

Dediği de çıkar, Churchill Karadeniz'in karşı kıyısına gider, Kırım Savaşı'nın bütün günlüklerini oradan yayınlar. Osmanlı aslında kazandığı savaşı, Ceride-i Havadis'in haberleri sayesinde kaybeder. Çünkü kendi komutanlarının gönderdiği bilgi notlarına değil, Ceride-i Havadis'in haberlerine inanır; bu da kaybını getirir. Her ne kadar Kırım'da Osmanlı'nın müttefikleri ile kazandığı ileri sürülse de orada kazanan İngilizler ve Fransız'lardır. Osmanlı yenilmiştir, ama kazananların içerisinde galiptir.

Bu olay ile Körfez Savaşı döneminde CNN Efect adını alan medya algısıyla savaş kazanmanın ilk uygulaması da bu toprakta gerçekleşti.

O gün kâğıt üzerinde, hatta ulaklarla, telgrafla gerçekleştiren süreç, bugün daha modern tekniklerde dijital alanda varlık buluyor. Bu yeni geldiğimiz yapıda, dijital olarak isimlendirdiğimiz bu yeni medya düzeni farklı bir durumu da beraberinde taşımış bulunuyor. Artık o zaman algı ile ordular üzerinde etkili olan basın iken bugün ordu basını kullanarak toplum üzerinde etkili hale geliyor. Medya Silahlı Kuvvetler tarafından da kullanılır hale dönüşmüş bulunuyor. Eskiden askerleri etkilemek için kullanılan alan, bugün askeri bir kullanım alanına da dönüşmüş bulunuyor.

Bunun en güzel örneklerinden biri İsrail'in, Filistin'de Kassam Tugaylarına karşı yaptığı hareketti. Birkaç yıl önce Hamas'a bağlı Kassam Tugayı komutanlarından birinin Lübnan sokaklarında arabasıyla giderken, yukarıdan bir insansız hava aracıyla takip etti, yine insansız bir başka hava aracından atılan füze ile arabasının içerisinde bombalayarak öldürdü. İsrail bu görüntüleri dijital medya üzerinden bütün dünyaya yaydı; nasıl yaptığını sergiledi.

Bu, aslında dijital medyanın Silahlı Kuvvetler üzerinden kullanılmasının da ilk uygulamasıydı. İsrail görüntüleri verirken bir de mesaj yayınladı; *“Alt veya üst düzey hiçbir etkin Hamas üyesi, gelecek günlerde yüzünü göstermemesini öneririz”* dedi.

Sonrasında da benzer uygulamalar devam etti. Sosyal medyanın gücünün ne kadar etkin olduğunu en iyi Arap Baharı gösterdi. Tahrir Meydanı'ndaki bir gencin *“Gösteri yapmak için Facebook, organize olmak için Twitter ve sesimizi dünyaya duyurmak için de Youtube'u kullanıyoruz”* açıklaması da bunun sonucuydu.

Oysa bu kadar etkin olan dijital medyanın seyir defterine baktığımızda, böyle çok da kalın bir arkeolojik kazıya gerek yok; çok ince bir tabakası mevcut. Şunun şurasında 40 yıllık bir geçmişi var.

Aslında ulus devletlerde var olan, biraz önce Sadi Çaycı hocamın da söylediği gibi yasama, yürütme, yargı erkinin yanına dördüncü bir güç olarak yerleşmiş olan medya algısını, artık ikinci güce çevirmiş vaziyette.

Yani medya bugün var olan sistem içerisinde dördüncü değil ikinci güç olarak yerini almış bulunuyor. Nitekim Arap Baharı'nda yaşananlar da bize sadece bunu değil, dünyada her şeyin ne kadar kısa süre içerisinde, ne kadar çabuk bir şekilde farklı bir duruma gelebileceğini de gösterdi. Ülkelerin yok olabileceğini gösterdi.

Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi de, Saddam'ın atom bombası olayıydı. Saddam'ın atom bombası mı vardı? Biz var dedik oldu, siz de inandınız. Sonra olmadığını varsaydık. Ne oldu? Koca ülke gitti. Dolayısıyla onun olup olmasının tayin edicisi bugün dijital medyayla yaygınlığı çok daha hızlandırılan ve genişleyen yeni medya düzeniydi. Bugün gelinen nokta, eğer başlatılan bir harekete anında karşılık vermezseniz, anında karşılık koymazsanız, başlatılan harekete teslim olmaktan başka çareniz kalmıyor.

Belki biraz da sizi tahrik etmek için şu örneği verebilirim: Dijital bir ortama banyoda yıkanırken görüntünüz sosyal medyaya düşerse ne yaparsınız? Aslında bu sorunun bulacağımız cevap, her şeyin ne kadar karmaşık, ne kadar felaket, ne kadar da içinden çıkılmayacak bir ağ toplumu içerisinde birbirimizle ilişkili, ilintili ve bağlı olarak yaşadığımızı gösteren en önemli örnek.

Ben bu kadarla tutuyorum. Soru cevaplarınızı bekliyorum.

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Çok teşekkür ediyoruz efendim bu aydınlatıcı, medyanın gelişimi süreciyle ilgili bize aktardığınız bilgiler için. Bu oturumun özelliğine bağlı olarak demin de ifade etmiştim. Kendileri en kısa zamanda ayrılmak durumunda olduğu için, eğer konuyla ilgili herhangi bir soru yorum veya katkı varsa, onun dinlemeye hazırız.

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ- Müsaade ederseniz arkadaşlar düşünürken ben sorayım. Bu medyanın Türkiye'de özellikle son senelerde algı operasyonu aracı olarak kullanılmasını bize birazcık anlatır mısınız?

Muharrem SARIKAYA- Ahmet Şahinöz hocam şöyle bir şey var. Aslında bu sadece bizim ülkemizde kullanılan bir durum değil. Yani medyanın iktidar güçleri tarafından kullanımı sadece bizim ülkemize has bir şey değil. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi Washington Post'un satılma sürecidir.

Biliyorsunuz Washington Post'u alan kişi, aslında Amazon dijital platformunun sahibi Jeff Bezos'ur. Bir gün "*Jeff, Washington Post'u niye aldın? Bir kere Washington Post sizin görüşünüze uygun değil, yapınıza da uygun değil. Bunu dijital mecraya mı dönüştüreceksiniz, yoksa başka bir başka amacınız mı var?*" diye sorarlar. Bezos, "*Yok, Obama al dedi, ben de aldım*" yanıtını verir.

Bu her şeyi anlatmaya yetiyor. Benzer süreç Almanya için de geçerlidir. Merkel, Almanya'nın en etkin gazetesi Bild'in Genel Yayın Yönetmeni Kai Dickman için *"bu zibidi orada durduğu sürece ben sizin canınıza okurum"* dedi. Kai Dickman bir anda kendisini San Francisco'da Palo Alto'da buldu. Türkiye'de de aynı akıbete uğramış yakın arkadaşı Ertuğrul Özkök ile birlikte altı ay Palo Alto'da yaşadı.

Dolayısıyla bu sadece Türkiye'ye özgü veya sadece Türkiye'nin yaşam içerisindeki bir gelişme değil. Bütün dünyada dijital medya veya medya algısının, artık iktidarların birlikte hareket eden bir yapıya dönüştüğünün en güzel göstergeleri bunlar.

Bu dönem bize başka sıkıntılı ve sorunlu bir süreci de beraberinde getirdi. Parlamenter yapıları alaşağı etti. Parlamenter demokrasi veya parti demokrasisi diye nitelendirdiğimiz yapılandırmaları farklı şekle götürdü. Dolayısıyla bugün, işte demokrasinin beşiği diye nitelendirdiğimiz, demokrasinin ilk çıkışı veya ilk konuşulduğu yer olarak nitelendirdiğimiz Atina veya Roma'ya bakın. Merkel, Atina'ya rest çekip kimin başbakan olacağını, kimin ekonominin başına geçeceğini söyledi; Atina da dediğini yaptı.

Veya *"Bu uçkuruna düşkün Berlusconi'yi kaldırın atın ve bundan sonra ben bununla çalışmam"* dedi ve öyle oldu. O güne kadar Berlusconi'nin bizzat sahibi olduğu gazeteleri hatırlayın. Berlusconi'ye ne kadar büyük bir medya gücü olduğunu anımsayın. Neredeler şu an, kayboldular?

Dolayısıyla bu yeni dönem, iktidarların medya kullanım süreçlerini kolaylaştırdı, öteki medyayı alaşağı etti; tehlikeli bir boyuta getirdi.

Dr. Ahmet Zeki BULUNÇ- Mebussan ifadenizden hareket ederek, ben de şöyle bir soru yöneltmek istiyorum: Bizim ülkemizdeki gelişmeleri dikkate aldığımızda, Berlusconi olayında olduğu gibi, bizde de benzeri gelişmelerin zemini var mıdır veya bu zeminde nasıl bir gelişme olabilir? Değerlendirir misiniz?

Muharrem SARIKAYA- Sayın Büyükelçim, aslında var evet, bu yok değil. Böyle bir şeyi gizlese de var. Bizdeki medya durumu, yalnız Almanya'dakinden biraz farklı; yani Merkel davranışından farklı. Bizde iktidar odaklı bir medya sistemi var. Yalnız bizdeki sistemin en büyük problemi, kullanıcılarının çok entelektüel birikime sahip olmamalarından kaynaklı etki sorunu yaşıyor. Yani o medya gücü ele geçiriliyor, o medya gücü alınıyor, ama

onun kullanımında problemler yaşıyor. Dolayısıyla o medya algısını yönetebilecek bilgi birikimine sahip yeterli düzeyde insanların ellerinde bulunmamasından dolayı, yapılan işlemler ters tepiyor.

Bunun en güzel örneklerini şu şekilde sıralayabilirim. Örneğin, Star Gazetesi 800 bin adet satarken, bugün Star Gazetesi 8 bin adet satıyor. Akşam Gazetesi 600 bin civarında satışı vardı, bugün Akşam Gazetesi bildiğim kadarıyla 4 veya 5 bin satıyor. Veya işte geçmişteki Zaman Gazetesi olgusundan yola çıkarsak, 1 milyonu aşan bir tirajı vardı. Zamanın geldiği bugünkü durumu hepimiz biliyoruz. Bir anda büyük bir tiraj düşmesiyle yüz yüze. Dolayısıyla iktidar kullanımı açısından baktığımızda, iktidarın kullanım kolaylığı veya iktidarın kullanım basitliği içerisindeki davranması, o kolaycı davranışı, onu kullananları çok iyi belirleyememesi, Roma'daki Atina'daki etkiyi bizde yaratmakta biraz zorlanıyor. Ama bunu televizyon veya dijital medya açısından baktığımızda, çok fazla anlatmama gerek yok. Hepimiz her gün trol konuşuyoruz.

KATILIMCI- Kaygılıdır caydır, sonrasında ne geliyor onu merak ettim?

Muharrem SARIKAYA- Katılıyorum size, doğru bir tespitte bulunuyorsunuz. İşte bu da yenedünya düzeninin en önemli unsuru; çünkü onun için artık bir meseleye odaklanmak değil, kaide içerisinde kendi bireysel duruşunu sergileyici davranışlara gitmek; eğlencelik haber, eğlencelik reklam ve eğlencelik siyasete yönelmesi. Dolayısıyla bu eğlencelik haber, eğlencelik reklam ve eğlencelik siyaset içerisinde onun için artık ayakkabısının altının kırmızı olup, yani Louboutin marka olup olmadığı daha önemli. Ceketinin sol omzunda N harfinin olup olmadığı önemli. O kumaşın ve ayakkabının derisinin kalitesinin de bir önemi kalmadı. Dolayısıyla önem tütendi, kalmadı. Önemin kalmadığı bir yerde, sizin tartışacak bir şeyiniz de kalmıyor.

Prof. Dr. Selami SARGUT- Bende çok büyük bir umutsuzluk oldu; medyanın bu tarz kontrolü veya etkilenmesi konusunda. Önce size ben bir katkıda bulunmak istiyorum. Hâlâ umut var. Geçen aydı galiba, Amerikan seçimlerinde ekonomik elitlerin ne kadar büyük paralarla hangi adayları desteklediğini, malikânelerinin resmini de basarak birinci sayfadan verdi. Bu da zannediyorum umut açısından bize bir yol gösterir.

Muharrem SARIKAYA- Ama sonrasında hatırlıyorsunuz değil mi? Sonrasındaki tartışma çok tehlikeli bir boyut kazandı; '*tehdit ediyorsun*'a dönüştü.

Prof. Dr. Selami SARGUT- Hiç fark etmez, burada önemli olan şu. Büyük bir gücü bu Amerika'nın 15-16 tane büyük ailesi, bunların teşhir edilebildiği bir şey, demokrasi için bir umuttur.

Muharrem SARIKAYA- Doğru, orada da ama benim dediğime geliyoruz, orada da bir kaygı var. Çünkü kaygıyı onların üzerine yükledi bu kez de. Yani şöyle veya böyle, sonuçta orada da bir kaygının yarattığı caydırmaya dönük politikanın temeli oluşturuldu. Çünkü kaygı onları bir suçluluğa değil yalnızlığa iterse utanca da götürebiliyordu ki, zaten buradaki hedef de onları sadece suçluluğa götürmek değil, utanca da götürebilmektir. Çünkü kaygının en önemli şeyi, en cezalandırıcı fikri, kaygının korkusu değildir, kaygının dışlanmışlık fikriyle bütünleşmesidir. Çünkü o zaman utanca götürür. O zaman kaygının caydırma gücü çok daha yüksek bir hale dönüşür.

Bugün Paris'te IŞİD'in yaptığı da bir kaygının caydırıcılığıdır veya işte biraz önceki örneğinizdeki gibi o fotoğrafların basılması da, bir kaygının caydırıcılığıdır. Yenidünya düzeninin maalesef, ama maalesef yöntemi de budur. Ama bu düzen içerisindeki, ben buna plütokratik medyanın karşısında duran liberteryan davranışlarının, liberteryan davranışın mizahçı yaklaşımının bu işi halledeceğine inanıyorum. Yani plütokratik medya dediğim hanedan medyaları; hanedan medyalarına karşı entelektüel gücü daha yükselmiş, öne çıkartılmış ve espri kabiliyetine sahip liberteryan sosyal medyanın davranışıyla bu işin hallolabileceğine inanıyorum.

Muharrem SARIKAYA- Daha ilerisini söyleyebilirim. Benim gençlik yıllarımda Ankara'da Dal Grubu diye bir yer vardı, oraya alırlardı ve orada sorarlardı. Şimdi ona gerek yok, Facebook'unu açtıkları zaman, orada her şeyin zaten ortada. Kiminle ilişkiye girdiğin, Twitter'da kiminle yazıştığın, whatsapp'ta kimlerle mesajlaştığın, dolayısıyla bütün arkadaş grubunu veya örgüt yapısını halletmek için senin dal grubuna gitmene gerek yok artık. Dolayısıyla oradan takip edilebiliyorsun. Hatta oradan yönlendirilebiliyorsun da. Bu sosyal medyanın devlet gücü haline dönüştüğü toplumlar, git gide daha da yüksek bir halde.

Nitekim işte geçenlerde bir haber verdi. San Petersburg'da Rusya, sadece Suriye algısını yönetebilmek için 150 kişilik bir trol grubu oluşturmuş. Çok zeki çocuklar, çok parlar çocuklardan, entelektüel düzeyleri çok iyi ve o bölgenin de davranışını, ruhunu, insan psikolojisini ve tipolojik özelliklerini bilen bir... Ne diyelim ona? Tipografik insan modelini

bilen bir yapıyı karşımıza koyuyor ve onlara bu mesajları yazdırıyor. Bunun ne kadar önemli etki yarattığını düşünebiliyor musunuz? Artık sosyal medyanın devlet gücü haline dönüşmesini de zaten İsrail örneğiyle vermeye çalışmışım ki, o daha ileri bir örnekti.

Dilerim faydalı oldum. Ben teşekkür ederim.

Ben izninizi rica edeceğim, uçağa yetişme gibi bir problemim var. Çok teşekkür ediyorum beni davet ettiğiniz için, burada konuştuğunuz için. Çok sağ olun hocam.

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Efendim şimdi Muharrem Bey her ne kadar ayrıldıysa da, ben soru cevap periyodunda ortaya konan verilerle ilgili bir-iki katkıda bulunmayı şahsen isterim, uzatmadan.

İletişim sorunu önemli bir sorun. İletişim kavramı demokratik düzenlerde önemli bir kavram. Ama bu iletişimin cereyan ettiği ortam ve hangi unsurlar arasında cereyan ettiği konusunu, hepsini birbirine karıştırıp da genelleme yaparak bir şey söylersek yanlış olur gibi geliyor bana. Örneğin, bir devletin, bir hükümetin kendi toplumuyla iletişimi başka bir şeydir, siyasi partilerin siyaseti yürütürken kendi aralarındaki iletişimi başka bir şeydir. Bir devletin dış ülkelerle uluslararası ilişkilerini yürütürken kullandığı iletişim kavram yöntem araçları başka bir şeydir. Bu ilişkiler her zaman çok sütlüman olmayabilir, çatışma veya hatta silahlı çatışma ortamlarında da iletişim gereklidir. Bunların her birinde kullanılan ayrı iletişim yöntemleri var.

Şimdi bizim ülkemizde eksiklik olarak benim görebildiğim şey şudur: Bu kavramların hiçbirisi bizim icadımız değil, bunu sık sık söylüyorum. Biz hep bir yerlerden tercüme olarak bu kavramları alıyoruz, ama bizim sorunumuz şudur: Bu kavramlar bağlamından ve işlevinden kopararak bir devlet, bir hükümet kendi toplumuna uygulamaya kalkışırsa ve bu on yıllar sürerse, bunun sonucu devlet toplum ilişkilerinin kendisinin zedelenmesidir. Bir devletin, bir hükümetin kendi toplumundan kopmasıdır. Bu da orta ve uzun vadede iç güvenliği çok olumsuz bir şekilde etkiler. Psikolojik harekât derken, propaganda derken, algı yönetimi derken, kamu diplomasisi derken, bunları iyi bilmek ve bağlamında kullanmak gerekir. Bizim gibi bu bölgedeki hükümetlerin genellikle yaptığı şey, âdeta kendi toplumlarını, hele muhalif kesimlerini düşman gibi kabul edip, onlara bütün bu yöntemleri uygulamalarıdır. Onun biz çok olumlu bir sonucunu yaşamıyoruz yaşamadık da, bundan sonra da yaşamayacağız.

Dolayısıyla elbette siyasette ve diplomaside kullanılan iletişim araçları vardır. Ama başka maksatlarla oluşturulmuş kavramların bir devlet ve hükümet tarafından kendi

vatandaşlarına karşı uygulanmasının çok büyük sakıncaları olduğunu bilmek lazım. Demokratik düzenin kuralları da yöntemleri de zemini de her çağdaş devlette bellidir. Vatandaşın bilme hakkı vardır, doğruyu bilme hakkı vardır. Bunun da garantisi bir ifade özgürlüğü, bir de basın özgürlüğüdür. Biz yine Batı'dan kopya ederek bir de özel kanun çıkardık, Bilgi Edinme Kanunu diye. Ben muhalefet partilerinin örneğin bu kanunu elde etmek isteyip de, elde edemedikleri bilgileri öğrenmek bakımından etkinlikle kullanabildiklerini hiç görmedim de duymadım da. Oysa Batı'da Amerika Birleşik Devletleri dahil, muhalefet partilerinden vazgeçtik sivil toplum örgütleri Amerikan hükümetlerinin, gelmiş geçmiş Amerikan hükümetlerinin tiftiğini attırırlar; bu kanunun vatandaşlara verdiği yetkiyi kullanarak. En gizli konuları bile sorarlar ve açıklattırırlar. Hiç olmazsa gelecek dönemde daha düzgün iş yapılmış olur.

Dolayısıyla ben böyle bir ek yapmak ihtiyacı duydum. Bu kavramları hep işitiyoruz. Algı yönetimi, kamu diplomasisi, propaganda, psikolojik harekât; bunların hepsinin özel maksadı vardır, özel işlevi vardır, uygulanacağı özel koşullar vardır. Bunun normal demokratik düzenin işleyişinde bir hükümet vatandaşına ve toplumuna bunları uyguluyorsa, o hükümetin o rejimin orta ve uzun vadedeki güvenliği tehdit altında demektir, risk altında demektir deme ihtiyacını hissettim. Biraz vaktinizi aldım, ama size sıfırdan başlatıyoruz efendim. Çok teşekkürler ediyorum. Buyurun forum sizindir.

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ- 1 Kasım seçimleri ekonomide büyük bir rahatlama yaratmıştır, bu kesin. Hele tek partinin tek başına iktidara gelebilecek bir çoğunluğu elde etmesi, ekonomiyi daha da rahatlatmıştır. Hatta ekonomiye güçlü bir enerji akımı vermiştir.

Ancak biz biliyoruz ki, Türkiye ekonomisinin sürekli ve de güçlü bir büyüme sürecine yeniden başlayabilmesi için, hükümetin seçim kazanması yetmiyor, iktidarın seçim kazanması yetmiyor. Yine bildiğiniz gibi, iktisatçılar bunu çok iyi biliyorlar, Türkiye'de ekonominin güçlü nefesi 2008 yılında kesilmiştir. 2008 yılından sonra yapılanlar ise, ekonominin gereksinim duyduğu yapısal reformlar değil, daha çok palyatif tedbirlerle ekonomiyi ayakta tutma gayretleridir.

2002-2007 yılları arasında Türkiye ekonomisi, 2000 yılında gerçekleştirilen reformlar üzerinde hızlı bir şekilde büyüebilmiştir. Ancak bu reformların etkisi 2008 yılına gelindiğinde artık kaybolmuştur. 2010-2011 yıllarındaki güçlü büyüme ise, bildiğiniz gibi 2008 küresel krizinden sonra gelişmiş ülkelerin dünya finans piyasalarına pompaladıkları bol likiditeden

sağlanan ucuz krediye dayanmaktadır. Fakat son yıllarda bu deniz de bitmiştir. Şimdi Türkiye'nin yeniden bir büyüme süreci yakalayabilmesi için artık yeni reformlara gereksinim duyulmaktadır.

Sunuşun başlangıcı olarak ülkenin ekonomik görünümünden biraz bahsetmek istiyorum. Şu an Türkiye'deki o ekonomik görünüm nedir? Aslında ekonomik görünüm pek de iç açıcı değil, hatta hiç iyi değil. Bunu nereden anlıyoruz? İhracattan büyümeye, yatırımlardan tasarruflara, işsizlikten enflasyona, yani öncül makroekonomik baktığımız zaman, bunların hepsinin baş aşağı gittiğini görürüz.

Şimdi ihracat artmayınca, yatırımlar yavaşlayınca, ekonomik büyüme de ister istemez zayıflıyor. Ekonomik büyüme zayıflayınca işsizlik artıyor. Öte yandan Türkiye'de bildiğiniz gibi bu döviz kurlarındaki hızlı artış, tüm dengeleri altüst ediyor. Böyle bir ekonomide ne tüketicinin, ne sanayicinin, ne esnafın, ne de diğer hizmet kesiminin artık ekonomiye güveni kalmamıştır. Aslında dış dünyanın da Türkiye ekonomisine güveni kalmamıştır. Ekonomik Forum raporuna göre, Türkiye'nin ekonomik küresel rekabet endeksi 140 ülke arasında 45.sıradan 51.sıraya düşmüş durumdadır.

Burada bahsettiğimiz büyüme ve işsizliğe sırasıyla bakalım. Türkiye'de büyüme son yıllarda biliyorsunuz iyice yavaşlamış durumda. Hatta bu sene büyüme benim tahminime göre, IMF'nin de tahmini aynı yöndedir, yüzde 3'lerde kalacaktır. Örneğin, ilk üççeyrekte sanayi üretimi yüzde 1,3 oranında ancak artış gösterebilmiştir. Yani ekonominin temelini oluşturan, ihracatın temelini oluşturan sanayileşme yüzde 1,3 oranında ancak artabilmiştir.

İhracat artmayınca, sanayi büyümeyince, doğal olarak ekonomik büyüme de gerçekleşmiyor. Ekonomik büyümenin bildiğiniz gibi iki tane ayağı var. Bir tanesi dış talep, bir tanesi iç taleptir. Dış talep ihracattır. İhracata bakıyoruz 2015 yılı için, ilk 10 ayda yani Ocak-Ekim döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracatımız yüzde 9 oranında gerilemiştir. Bırakınız artışı, yüzde 9 oranında gerilemiştir ihracat. Neden gerilemiştir? Bunun çeşitli nedenleri var. Dünya ekonomisinde durgunluk var, Türkiye'nin çevresindeki ülkelerde siyasi istikrarsızlık var savaş var, bir de Euro-Dolar paritesinin Euro aleyhine yüzde 17 oranında gerilemesi var.

Türkiye'nin ihracatının kısa süre içerisinde değiştirmesi, yani arttırılması mümkün değildir. O zaman bakalım iç talepte ne oluyor? Büyümenin ikinci lokomotifini iç taleptir. İç talep için somut bir örnekten hareket edelim, otomotive olan iç talep Eylül ayında yüzde 22 oranında gerilemiştir. Neden? Çünkü otomotiv fiyatlarına, yükselen döviz kurları artık etkisini

göstermeye başlamış, fiyatlar yükselmiş ve dolayısıyla da talep düşmüştür. Aynı şekilde, yine Eylül ayında konut talebi de yüzde 17 oranında gerilemiş bulunmaktadır.

Şimdi ne yapacaksınız bu durumda? Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu, biliyorsunuz 2014 senesinde iç talebi, kredi kullanımını frenlemek için kredi kartları taksitlerine sınır getirmiştir. Aynı Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu şimdi, iç talebi yeniden canlandırmak için yeni bir düzenleme getirdi. Buna göre kredi kartlarındaki taksit sayısı, beyaz eşyada mobilyada eğitimde vesaire 9'dan 12'ye çıkartılacak, işte bireysel kredilerde taksit miktarı artırılabilecek. Peki, Türkiye'de 2009'dan günümüze kadar hane halkı borçluluk oranı yüzde 53 oranında arttıysa bir; Türkiye'de şu an 1 milyondan fazla insan kredi borçları nedeniyle yasal takipte ise iki, kimler gidecek bankalardan daha fazla borçlanabilecektir. Geliri artmayan insanların daha fazla borçlanması, o insanların iflası demektir. Ülke için ise, ekonomik krize davetiye çıkarması demektir.

Unutmayalım arkadaşlar, 2008 küresel krizi nereden çıkmıştır? Amerika Birleşik Devletlerinde, özellikle konut piyasasında insanlara bol keseden dağıtılan kredilerden çıkmıştır. Yani ödeme gücü olmayan insanlara kredi verirseniz, o krediler geri dönmez. Geri dönmezse kredi veren bankalar çok zor durumda kalır. 2008 Eylül ayında 15 Eylül'de Lehman Brothers denilen Amerika Birleşik Devletlerinin en büyük kredi bankası, 315 Milyar Dolarla birlikte batmıştır. Bu batma sadece Amerika Birleşik Devletleriyle sınırlı kalmamış, dalga dalga o yıl bütün dünyayı etkilemiştir ve hem finans sektörünü etkilemiştir, hem reel sektörü etkilemiştir. Nitekim dünya ekonomisi 55 yıldır ilk kez durgunluğa girmiştir 2008 yılında dünya genelinde 50 milyon insan işini kaybetmiştir. Şimdi Türkiye'de de geliri artmayan insanlara daha fazla kredi verme şeklindeki piyasayı canlandırma yöntemlerini kullanmaya çalışırsanız, söylediğim gibi o insanları iflasa, ülkeyi de krize sürüklersiniz.

İnsanların gelirleri artmıyor diyoruz. Türkiye biliyorsunuz gelir dağılımı bakımından dünyada en dengesiz gelir dağılımına sahip ülkelerden bir tanesi. Kısa bir örnek vereyim size. Avrupa Birliğinde en zengin yüzde 10 nüfus ile en yoksul yüzde 10 nüfus gelirleri arasındaki fark 6-7 kattır. Türkiye'de ise bu sayı 13'dür, tam 13, yani gelir dağılımında uçurum Avrupa Birliğinin tam iki katıdır. Peki, ne yapacağız? Örneğin, asgari ücret 1300 liraya çıktı. İşverenler toplanıyor, biz bunu ödeyemeyiz. Nasıl ödeyemezsiniz? Türkiye'de şirketler kârlılık oranı bakımından Avrupa'da bir numara. Kârlılık oranı bakımından Avrupa'da bir numara; o halde yani çoğu iktisatçının önerdiği gibi, biraz servet vergisini gündeme getirmek lazım, bir de kârların yeniden paylaşımını gündeme getirmek lazım.

İşsizlik arkadaşlar, işsizlik Türkiye'nin yapısal bir sorunu. Eskiden beri var. Ekonomi hızlı büyürken de, Türkiye'de işsizlik yüzde 9'dan 8'den aşağı düşmüyor. Bu ekonomik büyüme stratejisiyle ilgili bir sorundur. Yani bunu kısa sürede çözmek mümkün değil. Şu an ekonomik büyüme yavaşladığı için, işsizlik de yüzde 10'ların üzerine çıkmıştır. Yani şu an Türkiye'de üç milyonun üzerinde işsiz vardır. Eğer umutlarını kestikleri için resmi kanallara başvurmayanları da bunun içerisine katarsanız, işsizlik oranı % 18'lerin üzerine çıkar, işsiz sayısı da 5,5 milyona. Bugün üniversitelerden mezun olan her beş öğrenciden bir tanesi iş bulamamaktadır. Yani işsizlik oranı gençler arasında yüzde 20 civarındadır.

Ancak İş-Kur işsizliğe ilginç bir çözüm getirmiş bulunuyor. Eylül ayında, yani seçimlerden önce İş-Kur Türkiye'de işsiz sayısını bir anda 3 küsur milyondan 2 milyon 50 binlere indirdi. Peki, nasıl oldu bu harikulade işlem? Ya bizim görmediğimiz hayali fabrikalar kurdular ya da yurtdışından bir tane sihirbaz getirdiler ve işsizlerin bir bölümünü, yani bir milyonunu buharlaştırdılar. Bunun başka türlü açıklaması olamaz. Bu olay bize rahmetli Erbakan'ın 1970'lerde fabrika temeli atma törenlerini anımsatıyor, böyle hayali fabrikalar, vs.

Demek ki bu bizim İş-Kur işsizlik konusunda büyük bir maharet gösterdi seçimlerden hemen önce, ama o arada Orta Vadeli Programın yapımcıları da boş durmadı. Onlar da ne yaptılar? Yine aynı tarihlerde seçimlerden hemen önce, Türkiye'de biliyorsunuz kişi başına gelir 5 senedir 10 bin doları bir türlü yukarı çıkamıyor, 10 bin dolarlarda dolaşıp duruyordu. Fakat bu sene dolar yılbaşından bu tarafa yüzde 30 değerlendi. Sonuç: Kişi başına gelir mecburen 9 bin dolara düştü arkadaşlar. Ne yapacaksınız, seçimlere gidiyorsunuz. Ekim ayında da üç senelik orta vadeli programı yayınlayacaksınız Hükümet olarak. O zaman dediler ki, biz kişi başına geliri nominal cari dolarla değil de, satın alma gücü paritesiyle hesaplayalım ve böylece bir anda zenginleştik: Kişi başına gelirimiz bir gecede 10 bin dolardan 19 bin 500 dolara çıktı, sorunlarımız da böylece çözülmüş oldu.

Aynı tarihlerde, yani seçimlerden hemen önce TÜİK de herhalde kendi kendine dedi ki; "ben neden boş durayım" ve çalışmaya başladı; TÜİK biliyorsunuz her yıl gelir ve refah araştırması yapıyor ve bu araştırmalara göre Türkiye'de yoksulluk oranı % 50-55 dolayında bulunuyordu. 2014 yılında da 2014 yılında yoksulluk oranı % 55 olarak kayıtlara geçmiştir. Fakat 2015 yılında bu rakam bir anda yüzde 29'a düşüyor değerli arkadaşlar. Nasıl düşüyor? İşte biz bunun yöntemini değiştirdik vesaire ve saire. Ama okus pokuslar Türkiye'deki gelir dağılımındaki dengesizliği maalesef ortadan kaldırmıyor.

Biliyorsunuz kapitalist sistemde gelir dağılımında dengesizlik sistemin gereğidir. Ali Koç söyledi, ben söylemiyorum; dünyada adaletsizliği ortadan kaldırmak için, kapitalist sistemin ortadan kalkması, çünkü sistemin kendisi bu adaletsizliği üretiyor. Ancak gelişmiş ülkeler refah toplumları bu sorunları 1960'larda büyük ölçüde çözmüşler. Ne ile çözmüşler; sosyal devleti devreye sokarak çözmüşler. Gelir dağılımında denge sağlamışlar. Gelir dağılımında denge sağlarsanız değerli arkadaşlarım, iç talebi artırabilirsiniz. Çünkü Jean-Baptiste Say'ın "Mahreçler Yasası" söylediği gibi, her arz kendi talebini yaratmıyor. Yaratmıyor, talebi siz insanların gelirlerini artırarsanız yaratabilirsiniz. Bir ülkede gelir çok hızla artmıyorsa, insanların gelirlerini artırmanın tek yolu, o mevcut geliri daha adil paylaşmaktır. Yoksa olarak insanların satın alma gücünü yapay olarak arttırarak, yani onları borçlandırarak sağlarsanız, ama bunun da belli bir sınırı vardır. O sınırı aştığımız zaman da, işte 2008 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi krize gidirsiniz. Ülke krize girer, o insanlar da perişan olur giderler.

Bu arada birazda döviz kurları üzerinde durmak istiyorum. Sayın Başkan saatinize bakıyorsunuz, ben de bakayım. Yani herhalde epey bir sürem daha var tahmin ediyorum. 20 dakika konuşacağıma göre...

Döviz kurlarından söz edeceğim. Döviz kurları biliyorsunuz son 10 ay içerisinde, yani yılbaşından bu tarafa yüzde 30 arttı. Döviz kurlarının yüzde 30 artması ne demektir? Bunun çok fazla detaylarına girmeyeceğim. Neden artı? Şunun için arttı, en önemli nedeni kesin olarak size söyleyebilirim. Türkiye'deki siyasi istikrarsızlıktan artmıştır, gerilimlerden artmıştır. Çünkü Türkiye benzeri öteki ülkelere de bakıyoruz. Doğru 2015 yılında dünya finans piyasalarında faizler yükselmiştir, doların da böylece değeri yükselmiştir. Ama bu yüzde 7'lik 8'lik bir artıştır daha fazla değil, oysa Türkiye'de yüzde 30 artmıştır. Siz tabii ki Cumhurbaşkanı olarak Merkez Bankasına ayar vermeye çalışırsanız, o ülkede para politikasını kimin yönettiği belli olmazsa, o ülkede böyle bir siyasi belirsizlik olursa, ekonominin yönetiminde belirsizlik olursa, o ülke için risk algısı yükselir. Risk algısının yükseldiği ülkede de faizlerin yükselişini ve nihayet dövizin yükselişini engelleyemezsiniz.

Peki, dövizin bu kadar yükselmesi Türkiye için ne anlama geliyor? Onu da kısaca size anlatmaya çalışayım. Öncelikle şirketler için ne anlama gelir? Değerli arkadaşlarım, Türkiye'de şirketlerin şu an döviz açık pozisyonu, yani ödemek zorunda oldukları borç 179 Milyar Dolar'dır. Hatta küsuru vardı, ben küsurunu attım. Ne demektir 179 Milyar Dolar? Döviz açık rasyosu yüzde 160 demektir. Yüzde 160 ne demektir? Yani ekonomide böyle bir yüzdenin tek

başına çok fazla anlamı olmaz. Yüzde 160 demek, Yunanistan'ın borcu gibi bir şey demektir. Yunanistan'ın kamu borçları da Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH)'nın yüzde 160'dır. Yani kamu borçlarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranıdır. Bizim şirketlerin kendi gelirlerine oranıdır yüzde 160. Bu kadar vahim durumda.

Bu konuda bir başka örnek daha verebilirim. Türkiye gibi gelişen ülkelerde özel sektörün döviz borçlarının GSYH'ya oranı, ortalama % 20'dir. Türkiye'de ise aynı oran % 41'dir. Yani Türkiye'de özel sektör, kendi sınıfında bulunan ülkelerin döviz cinsinden borç yükünün tam iki katı daha ağır bir yükün altına girmiş bulunuyor. Bu şirketler içerisinde sermaye yapısı zayıf olanlar var, bu şirketler içerisinde döviz geliri sınırlı olanlar var. Döviz bu yüksek artışla söz konusu şirketlerin bilançolarında çok büyük tahripler yaratmıştır.

Kurlardaki artış, aynı zamanda Türkiye'deki enflasyonunun da tetikleyicisidir. Kurlarda her yüzde 10'luk artış, Türkiye'de enflasyonda 1,5 puanlık bir artışa neden oluyor. Türkiye'de son zamanlardaki döviz kurlarındaki artış, yani bu 10 ayın artışı yavaş yavaş ürünlerin fiyatlarına yansımaya başlamıştır. Yani enflasyonist baskı esas bundan sonra olacak. Çünkü Türkiye'deki sanayi yüzde 70 oranında ithal girdi bağımlısı bir sanayidir. Yani ithal etmezse üretemez. O ürünleri de dövizle ithal ediyor. Dolayısıyla döviz kurlarındaki artış ister istemez firmaların maliyetlerine, sonuçta da satış fiyatlarına yansımaktadır.

Diğer taraftan döviz kurlarındaki artış, genel borçlanma maliyetlerini de yükseltiyor. Örneğin, Türkiye bu seneye kadar iki yıllık tahviller yoluyla, devlet tahvilleri yoluyla yüzde 8'lerle filan uluslararası piyasalarda borçlanıyordu. Bu son ihraç ettiği tahvillerle ancak yüzde 11,5'la borçlanabildi. Yani risk algısı yükselince, tabii sizin borçlanma koşullarınız da ağırlaşıyor. Biz iktisat dersinde öğrencilere diyoruz ki, makro iktisat dersinde, eğer bir ülkenin dış ticareti açık verirse o ülke devalüasyon yapar, yani parasının değerini düşürür, dövizin değerini yükseltir, dolayısıyla ihracatın getirisi artar ve böylece o ülkenin ihracatı da artmış olur. Az önce söylemiştim, tekrar ediyorum; Türkiye'nin ihracatı son 10 ayda, yani dövizin yüzde 30 değer kazandığı bir dönemde yüzde 9 oranında azalmıştır. Bunu nasıl açıklayabilirsiniz?

Turizm de öyle, bu sene turizm gelirleri, uzun yıllardır ilk defa 10-11 Milyar Dolar azalacak. Neden azalacak? Bir defa turist sayısı, yabancı turist sayısı dünyadaki ekonomik durgunluktan ve bizim ülkemizde ki-bölgemizdeki siyasi gerginlikten azaldı bir; ikincisi, bir de firmalar olağanüstü indirimlere gitti, yüzde 30'lara varan indirimlere gitti, bu da yabancı turist başına turizm gelininin azalması demektir.

Şimdi geliyoruz sonuç bölümüne. Sayın Başkan zamanında bitirmeye çalışacağım. Sonuçta şunu söylüyorum. Bugün Türkiye ekonomisi tıkanmış durumdadır, kesinlikle tıkanmış durumdadır ve Türkiye ekonomisinin büyüme modeli artık etkinliğini tamamen kaybetmiştir.

Bir örnek vermek istiyorum bu konuda, yani neden kaybetti, nasıl kaybetti üzerine. 2002-2007 tarihleri arasında ortalama yıllık büyüme oranı yüzde 6,8'dir. 2002-2007, yani bugünkü Hükümetin ilk dönemi. İkinci dönem; 2008-2014, 2105 rakamları kesin olmadığı için oraya koymadık. 2008-2014 yılları arasında bu oran yüzde 3,4'e düşmüştür. Biri diğerinin tam yarısı arkadaşlar. Neden böyle oldu, bir dönemden diğerine büyüme oranları yarı yarıya düştü? Çünkü reformların bir ülkede belli bir süre etkisi vardır. O süre geçtikten sonra artık yeni reformlar, yeni koşullara uygun reformlar yapmanız lazım bizim gibi ülkelerde. 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş çerçevesinde yapılan reformlar ilk dönem ekonomik atılımın alt yapısını oluşturmuştur.

Bunun çok doğru bir saptama olduğunu size kanıtlamak için bir başka örnek vereceğim. Biliyorsunuz buna benzer bir dönemi 1980'lerde yaşadık. 1984 yılında, yani 24 Ocak kararlarının uygulamasını sonuç verdiği dönemde, 84-87 yılları arasında ortalama büyüme yüzde 6,7'dir. Burada da hemen ikinci döneme bakıyoruz değerli arkadaşlarım, 88-92 yılları arasında büyüme oranı yüzde 3,3'e düşüyor. Bu iki örneğin birbirinin tıpa tıp kopyası olması herhalde bir tesadüf değildir.

O halde ne yapmalı? Lenin'in meşhur kitabının başlığı gibi; "Que Faire"?, yani Ne Yapmalı? Yine rahmetli Erbakan'dan örnek vereceğim. Eskiden ekonomi konferanslarına siyasi parti liderleri gelir görüşlerini açıklarlardı. Erbakan da kendi görüşlerini sunardı. Anlatırdı anlatırdı; işte tarım politikaları şöyle yanlış böyle yanlış, peki ne yapmalı derdi. O ara saatine bakardı, derdi ki, "*zaman bitti, çözümü de uzmanlarımız çalışıp dosyasını hazırladılar. Onu da bir daha sefere açıklayacağım.*" Bu arada önünde de çok kalın bir dosya olurdu.

Şimdi ben de aynı şeyi yapmamak ve sizi bir başka konferansa kadar merakta bırakmamak için şöyle kısa bir not hazırladım: "*Yeni bir büyüme stratejisi.*" Yeni bir büyüme stratejisi için, sanayiden teknolojiye, teknolojiden sermaye piyasalarına ve tarıma ekonomide reform. Siyasi Partiler Yasasından Anayasa'ya hukukta reform, yargı bağımsızlığı için reform. Yargı bağımsızlığının olmadığı bir ülkeye yabancı sermaye gelmez değerli arkadaşlar. İlkokuldan üniversiteye kadar eğitimde reform, belediyelerden bakanlıklara kadar kurumsal yapıda reform, bunların hepsinin gerçekleştirilmesi lazım. Bunları gerçekleştirmezseniz, bugünkü durumu mumla ararsınız.

Eğitimle ilgili olarak bir örnek vermek istiyorum. Türkiye beşeri sermaye endeksi bakımından 124 ülke arasında 68'nci. Oysa biz biliyoruz ki, tarihi nedenlerden dolayı değerli arkadaşlar, Türkiye'nin mali sermaye birikimi zayıftır. Bu Osmanlıdan gelen bir Şeydir. Osmanlı belli dönemleri yaŐayamamıŐ. Feodalizmi yaŐayamamıŐ, sanayileŐmeyi yaŐayamamıŐ, dolayısıyla Türkiye'ye sıfır sermaye bırakmıŐ mali sermaye olarak. Türkiye'nin gücü beşeri sermayedir, yani insan sermayesinde. Biz ne yapıyoruz? Beşeri sermayeyi geliŐtirmek için fen fakültelerini iş bulamıyorlar diye kapatıyoruz. YK'n öyle bir sözü vardı, kapatacağız diyor. Oysa Türkiye'nin bugün içine düŐtüęü tüm Şu anlattıklarımın bir başka ismi de, “orta gelir tuzağı”dır. Böyle çok fazla iktisadi jargon kullanmamak için böyle bir durumun uzun uzun açıklamasına girmiyorum. Bu tuzaktan çıkmanın yolu, teknik ilerleme sağlayarak yüksek katma değerli ürün üretmektir. Tabi tüm bunların yolu da ARGE'den geçmektedir. Türkiye ulusal gelirinin ancak yüzde 1'ini ARGE'ye ayırıyor. Bu oran Güney Kore'de yüzde 4-5, Hindistan'da yüzde 2'nin üzerinde, in'de daha fazla. Ama ne oldu sonuç olarak? Son eyrek asırda Türkiye'nin ihracatı dünya ticaretinin 25 yıldır yüzde 1'ini yukarı geçemiyor. Hindistan'ınki 25 yıl içerisinde yüzde 1'den yüzde 5'e yükseldi, in'inki yüzde 15 oldu onu da söyleyeyim.

Gerisini uzmanlar çalıŐın. Ben size teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- çok teşekkür ediyoruz, ayrıntılı bilgilendirme için. Vaktinizin halen olduğunu değerlendiriyorum, dolayısıyla toplantımızın normal kısmını bitirip, ondan sonra soru ve cevap kısmına geçeceğiz.

Menderes hocam Şimdi mikrofon sizin efendim.

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- En sonda söyleyeceğimi en başta söyleyeyim. AKP, 7 Haziran'daki yenilgisini 1 Kasım'da zafere çevirdi. Ama bunu sözünü iyileŐtirerek yapmadı, biraz daha yüksek sesle konuŐarak, hatta bağırarak yaptı. İddiasını değiştirmede. Bunu biraz amaya çalışacağım. Bu aynı zamanda 7 Haziran'dan itibaren izlediği iktidar stratejisini de biraz açmak anlamına gelecek.

İlk nce 7 Haziran AKP için neden yenilgiydi onu söyleyeyim. 7 Haziran sadece AKP'nin 13 yıllık iktidarına son verdiği için yenilgi değildi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da, öyle bir yetkisi olmamasına rağmen, anayasa buna izin vermemesine rağmen, AKP adına kampanya yapması, dolayısıyla onun da onaylanmaması nedeniyle de bir yenilgi değildi. AKP'nin uzun süredir ne sürdüğü bir iddiası var; kurucu parti olma, kurucu iktidar olma iddiası var. 2011 seçimlerinden itibaren dile getirdiği bir iddia bu. İleri demokrasi, 2023

hedefleri, daha sonra yeni Türkiye diyerek aslında bu kurucu iktidar olma niyetini ifade etti AKP. AKP'nin bu iddiası reddedildi Haziran'da. Çünkü seçmen koalisyon kuracaksın dedi. Böylece AKP'nin tek başına kurucu olma iddiası reddedilmiş oldu. Uzun süredir buna angaje olan, 2014'deki yerel ve cumhurbaşkanlığı seçimini kazandıktan sonra Haziran seçimlerini de kazanırsa 2019'a kadar seçime gitmeksizin ülkeyi kesintisiz yönetme kapasitesine ulaşacak olan AKP, bu imkândan mahrum kalmış oldu 7 Haziran'da.

7 Haziran seçimine giderken AKP'nin birisi, bizzat bu kuruculuk iddiasından, diğeri de liderlik problemlerinden kaynaklanan iki problemi vardı. AKP'nin 2011'den beri ifade ettiği kuruculuk iddiasına eşlik eden pratik, yani siyasi pratiği ne kuracağı hakkında ve nasıl kuracağı hakkında bizim bir fikir edinmemize yardımcı oldu ve anlaşıldı ki, AKP'nin Türkiye'yi demokratikleşme diye bir derdi yok. Yani pratiği bunu gösterdi bize.

AKP'nin kurucu iktidar olma iddiasıyla esas olarak yapmak istediği şey kurumları yeniden tasarlamak, toplumu yeniden kurmak ve kendisini bir marka olarak kurumsallaştırmak. Bu sonucusu, yapılacak ne varsa onu yapan, dolayısıyla alternatifi olmayan bir siyasal güç, tek seçenek olmayı ya da kalmayı ifade etti. Demokratikleşme ise demokratikleşme, kalkınmaysa kalkınma, yapacak olan AKP'dir ve bir başkası değildir iddiasının bir çeşit inanç haline gelmesini ifade etti markalaşma amacı. Bunu yaparken de daha önceki performansına göndermede bulundu. Dinlediğiniz zaman, bütün cumhuriyet tarihinde hiçbir şey yapılmamış, sanki her şey son 13 yılda yapılmış gibi görüyoruz. Onun nedeni, bu iddiayı güçlendirmek, marka iddiasını güçlendirmek.

Dolayısıyla, AKP kuruculuk iddiasını performansına göndermede bulunarak yaptı. Ama daha önemlisi, aynı zamanda muhtemel ortakları olan rakiplerini demokratik siyasetten diskalifiye ederek yaptı. Tek kurucu benim, tek marka benim derken, rakiplerini ne toplumun iyiliğiyle, kalkınmasıyla, ne de Türkiye'nin demokratikleşmesiyle alakası olmayan alakasız, gereksiz bir siyaset sınıfı olarak kabul etti ve böyle yansıtmaya çalıştı.

2013'deki Gezi olayları aslında bu tek taraflı diyebileceğimiz yaklaşımın ilerletilip, diskalifiye edilenlerin bu kez doğrudan bir toplum kesimini de kapsamasının sonucuydu. AKP'nin münhasıran kendisini demokratik ve demokratikleştirici bir güç olarak kurması kaçınılmaz olarak kutuplaşmacı ve savaşçı bir siyaset dili geliştirmesine neden oldu. Bu açıdan baktığımızda AKP aslında, zaten bölünmüş olan Türkiye toplumunu olduğu gibi kabul etti. Bu bölünmüş toplumun getirdiği ikilikleri, ayrımları değiştirmeye çalışmadı, bilakis kendi iktidar stratejisi için derinleştirdi. Dolayısıyla, Türkiye toplumu AKP'nin iktidar stratejisi

doğrultusunda biraz daha bölündü. AKP'nin bu bölünmüş toplumu birleştirmeye, yani bölünmeler arasında köprü kurmaya çalışmayan bir siyaset anlayışı var. Böyle yaptığımız zaman sizin normunuz demokrasi olamaz. Birini ezerek öbürünü yükseltmeye çalışan bir projeden eşit bireylerden oluşan çoğulcu bir toplum, demokratik toplum çıkmaz. Bir cemaat veya bir kabile öbüründen daha üstün hale gelir.

Dolayısıyla, 2011'den sonra AKP'nin projesinin Türkiye'yi demokratikleştirmek değil, adaleti sağlamak olduğu, adaletten anladığının da geçmişin yani 100 yıllık 200 yıllık modernleşme tarihinin yarattığı sonuçları, ürettiği "hata"ları ortadan kaldırmak olduğu ortaya çıktı. Bunun içine tabii ki bu modernleşme sürecinin sonucu gelişen toplum kesimleri/insanlar da giriyor. Dolayısıyla AKP temsil siyasetini ve onun gerektirdiği medeni tutumu reddetmiş oldu. Hem kendisini desteklemeyen toplum kesimlerine yönelik tavrına baktığımızda, hem de rakip siyasetçilere yönelik tavrına baktığımızda gördüğümüz "saygısızlık" ve "tanımama" aslında bu reddedişin sonucu.

Aynı muameleyi Baykal da bir zamanlar Erdoğan'a karşı yapıyordu aslında. Erdoğan şimdi bir zamanlar kendisinin mustarip olduğu bu tutumu aşağı yukarı aynen tekrar ediyor. Uzlaşalım diyor, ama uzlaşacağı, uzlaşmaya çağırdığı kesimleri ve kişileri saygıya değer görmeden. Önce saygı duyacaksın ki uzlaşma şartları oluşsun. Dolayısıyla projesi, normu demokrasi değil, adalet ve adaletten anladığı aslında bir çeşit rövanş veya restorasyon, bastırılmış kimliğin rövanşı ve restorasyonu. Yani bunu medeniyet perspektifinde belirtiyorlar. Bu bir çeşit İslamcı bir proje.

Hal böyle olunca, 7 Haziran seçimlerine giderken AKP'nin bize söylediği söz bir toplum kesimini öbürü karşısında ezme oldu. Bu proje siyaseti sıfır toplamlı bir oyun gibi görüyor; biri yükseliyorsa, öbürünün mutlaka düşmesi lazım. AKP'nin verdiği bir başka söz de modernleşme, yani modernleşmeden kastettiği üçüncü köprü, üçüncü havalimanı gibi inşaat projeleri oldu. 7 Haziran seçimlerine giderken AKP'nin bunlardan başka bir sözü yoktu.

7 Haziran seçimlerine giderken AKP'nin ikinci problemi liderlik problemi idi. Bu, Erdoğan Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ortaya çıkmış bir problem. Nedeni tabii ki, esas olarak tarafsız, tarafsız demeyelim de non-partizan yani partizan olmayan ve yürütme yetkileri olmayan bir pozisyona seçilmiş olması, ama yürütme yetkilerini ve partizan tutumunu, partisini terk etmeyerek korumaya çalışması. Buradan çıkıyor problem.

Ortada başkanlık sistemi olmadığına göre, sistem böyle bir yetkilendirme yapmadığına göre, Erdoğan yürütme yetkilerini nasıl kullanacak? Sadece AKP üzerinden kullanabilir.

Dolayısıyla AKP üzerinde etkisini devam ettirmesi gerekiyor. Bunun için de yaptığı şey şu oldu. Bir, Davutoğlu'nun kendisinden bağımsız bir meşruiyet zemini kazanmasını engelledi. Yani Davutoğlu'nun genel başkanlığa yükselişinin her adımında istişarelerden tutun kongreye kadar Erdoğan vardı. Cumhurbaşkanlığına çıktıktan sonra bir iki-üç ay tabii biraz neyi, nasıl yapacağını tasarladı, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğini reorganize etti ve AKP'ye yöneldi. Şunu yaptı: Davutoğlu'nu kamusal olarak, yani hepimizin gözü önünde mahcup etti. Onun bazı girişimlerini sekteye uğrattı, engelledi. Davutoğlu bazı yapmak istediği şeyleri yapamadı, bazı yapmak istemediği şeyleri de yapmak zorunda kaldı. Erdoğan AKP/Davutoğlu üzerindeki etkisini kamuoyu önünde değil, kapalı kapılar ardında kullanabilirdi, fakat bunu kamusal alanda yaptı ki, Davutoğlu'yla ilişkisinin hiyerarşik bir ilişki olduğunu ve bu ilişkide üstün tarafın kendisi olduğunu gösterebilsin.

Şimdi bu durum seçim sürecinde bazı sıkıntılara neden oldu. Şöyle sıkıntılara neden oldu. Aday belirlemede ve seçim beyannamesinin yani AKP'nin seçim platformunun ne olacağını belirlenmesinde sıkıntılara neden oldu. Başkanlık sisteminin AKP'nin ve çözüm sürecinin ya da barış sürecinin ne diyorsanız platformundaki yeri özellikle ayrışma konusu oldu. Biliyorsunuz, başkanlık sistemi Erdoğan'ın ısrarıyla, hatta belki zorlamasıyla girdi beyannameye. Çözüm süreciyle ilgili kısım da beyanname matbaaya basıma giderken düştü, sonra tekrar eklendi ki bu çözüm sürecinin devamı konusunda bir anlaşmazlığa işaret ediyordu.

Liderlik ve program konusundaki belirsizliğin de katkısıyla AKP 7 Haziran seçimlerinde açık ara birinci parti olmasına rağmen kaybetti. Bu mağlubiyet en azından teorik olarak Erdoğan'ın AKP içindeki, daha doğrusu üzerindeki konumunu gözden geçirmeye imkân verdi. Ancak, Erdoğan'ın böyle bir gözden geçirmeye izin vermesi mümkün değildi. Çünkü böyle bir gözden geçirme onun siyasi sicilinin, yani mirasının sorgulanması anlamına gelecekti. Bu da hem karizmasının zedelenmesi, hem de parti içindeki kendisini eleştiren grubun yeni bir momentum kazanması anlamına gelebilirdi. Bir taraf olduğunu düşünürsek, Davutoğlu'nu böyle bir gözden geçirme inisiyatifi almaya teşvik eden bir seçim sonucu yoktu. Seçim sonuçları Davutoğlu'na bir güven vermedi, kendisini ispatladı diyebileceğimiz bir başarı üretmedi. Dolayısıyla şöyle bir şey oldu. Erdoğan ve Davutoğlu veya parti içindeki taraflar bir modus vivendiye gittiler. Yani geçici yürüyebilir bir anlaşma, iş ilişkisi kurdular. Bu ilişkide Erdoğan'ın hiyerarşik üstünlüğü yine vardı, ama ilişki bir modus vivendi olduğu için bu ileride değişebilirdi. Erdoğan'ın hiyerarşik üstünlüğünü biz 12 Eylül'de yapılan kongrede gördük. Yani Davutoğlu'nun istediği hiç kimsenin yönetim kurullarına giremediği, ama istemediği

herkes girdiği kongrede. Bu kongre aslında ileride bir değişiklik olacaksa bunun Erdoğan'ın istediği şekilde olacağını gösterdi.

Dolayısıyla, 7 Haziran seçimleri sonrasında inisiyatif Erdoğan'da kaldı. Bu; bir, seçim sonuçları reddedilecek ve seçmene iade edilecek, iki, AKP yeni seçimlerde daha güçlü ya da daha güçlü değil de daha koordineli bir kampanya yürütecek, üç, en başta söylediğim şey bu aslında, sözünü iyileştirmeyecek, ama onu geçerli kılmak üzere şartları değiştirecek anlamına geldi. Seçim şartları değiştirilecek. Birincisinde, bazı AKP ileri gelenlerinin ve MÜSİAD filan dâhil bazı AKP yandaşı çevrelerin isteğine rağmen koalisyon kurulamadı. Özellikle bazı AKP çevreleri CHP'yle koalisyon kurulsun; hem çözüm süreci devam eder, hem de kutuplaşma sona erer diyerek koalisyon kurulmasını destekledi. Buna rağmen koalisyon süreci fiili olarak sabote edildi. Bu da şöyle oldu; Erdoğan çok geç başlattı süreci, o sırada inisiyatif hep AKP ve kendisindeydi; iki, koalisyon kurma sürecini, görüşmelerin süresini öyle bir zorunluluğu olmamasına rağmen sınırlandırdı. Buna hakkı var yalnız. Anayasa o imkânı veriyor, yani 45 günle sınırlandırma imkânını veriyor, ama zorunluluğu yok, isterse uzatabilirdi. Hadi bakalım şu kadar süreniz var, anlaşın türünden yaklaşımlar geleneksel olarak uzlaşma sürecini sıkıntıya yaklaşımlardır.

Sonra, koalisyon hükümetleri aleyhine hissiyatını ifade etti. Yani koalisyon hükümetine karşı olduğunu ifade etti. Bir de şöyle bir şey yaptı. Koalisyonun kendi başına, yani doğası itibariyle bir uzlaşma olduğu fikrini reddeden bazı demeçler verdi. Aslında “*ölecek halin yok*” dediği şey oydu. Koalisyon uzlaşma demektir. Bu illa ilkelerden taviz vermeyi gerektirmeden, onları şartlar gereği askıya almayı içerebilir, ama orada söylediği, yani ilkeleriyle uzlaşmıyorsa ölecek hali yok sözü koalisyonun ilkelerde bir uzlaşma olduğu iddiasıyla süreci sabote eden bir demeç oldu. Koalisyon kurulması halinde Davutoğlu CHP ile ilkesel olarak uzlaşabilen --ki bu AKP camiasında büyük bir suçtur-- kişi konumuna düşecekti. Erdoğan böyle konuşunca parti üzerindeki etkisi çok yüksek olduğu için parti teşkilatında da koalisyon karşıtı bir eğilim gelişti.

İkinci söylediğim, AKP daha iyi bir kampanya yaptı. Yani şöyle; Erdoğan daha az konuştu, daha dikkatli sözler kullandı ve başkanlık sistemi için yoğun bir platform sunmadı, bunu sıkça dile getirmede. AKP bu sırada CHP'nin bazı vaatlerini yakaladı, sosyoekonomik vaatlerini yakaladı. Ayrıca, 7 Haziran'da kendilerine kaybettiren, Kobani düştü düşecek gibi özellikle Kürt seçmen nezdinde aleyhine olan sözlerini düzeltti. Bu Hürriyet'te filan manşet oldu. Obama'nın yalancısıyım anlamına gelen bir şeyler söyledi. Bölgeden dini liderleri

sarayda ağırlayarak yüz yüze pazarlama diyebileceğimiz yöntemi izledi. Bunlar önemli hamleleriydi onun.

Üçüncü mesele de, şartları değişti. Burada tabii kritik nokta, çözüm sürecinin bitmesi. Çözüm sürecini bitirdiğinde, bir kere MHP'nin elinden önemli bir şeyi almış oldu. Çünkü MHP uzun süredir sadece buna, yani AKP'nin Kürt sorununu çözme girişimlerine muhalefetle meşgul bir parti görünümündeydi. Onun enstrümanını elinden aldı. HDP'nin işini zorlaştırdı, onun çalışma şartlarını zorlaştırdı. Daha önce HDP'nin PKK'yla ilişkisi biliniyordu ve hiç sorun olmuyordu. Çünkü çözüm süreci vardı, bu şey yürüyordu. Şimdi birdenbire HDP'nin PKK'yla olan ilişkisi onu gayri meşrulaştırma onu şeytanlaştırma vesilesi haline dönü ve bundan sonra HDP'nin yasal varlığı sorunsallaştırıldı. HDP liderlerinin dokunulmazlığını mesele haline getirdi, yani kaldırılmakla tehdit edildi. HDP teşkilatları, HDP'li aktivistler abluka altına alındı. İşte binaları yakıldı, HDP destekçilerinin işyerleri yakıldı filan. En sonunda tabii HDP destekçilerini yasal izinli mitingleri bombalandı. Yani bunu AKP yapmadı elbette, ama böyle bir iklimi biraz yarattı diyebiliriz.

Argümanını değiştirmede sözünü değiştirmede, ama sesini yükseltti derken, şunu söylemeye çalışıyorum. Ne diyordu AKP? Koalisyon istikrarsızlıktır veya AKP tek başına iktidar olmazsa çözüm süreci biter. İşte yaptıklarıyla bunu tane tane anlattı bize. Bu şiddet dalgası ya da güvenlik açığı diyorlar bazı yorumcular sadece HDP'yle de sınırlı kalmadı. Biliyoruz, işte gazeteciler, gazeteler ve sivil toplum örgütleri, yani özerk, yan ve yandaş olmayan sivil toplum örgütleri, Oy ve Ötesi gibi, hedef haline getirildi. Hem sözel, hem de fiziksel olarak. Ahmet Hakan ve Hürriyet'e yapılan saldırı gibi. Şartları birdenbire değiştiren bir şey olmuş oldu böylece çözüm sürecinin sona erdirilmesi. AKP de burada şöyle zemin hazırladı; bir kere seçimlerin milli ve milli olmayanlar arasında bir seçim olduğunu söyledi. Zaten orada gayri millinin bütün muhalifler olduğunu biliyoruz. İkincisi, esnafı, muhtarını, destekçilerini, gayr-ı milli dediklerine karşı tetikte, seferber olmaya çağırdı. Bunlar gayri millilere yönelecek sıradan şiddeti, yatay şiddeti, yani devletten gelmeyen şiddeti kolaylaştıran ve meşrulaştıran şeyler. Üçüncüsü de, bu bence çok dikkat çekici, açıkça gayri milli dediği kesimlerden bazılarını tehdit eden, açıkça tehdit eden gazetecileri, siyasetçileri ve mafya babalarını korudu ve promote etti. İşte Boynukalın'ın yaptıkları ve söylediklerine neredeyse hiçbir şey demedi mesela. Bunlar tabii Muharrem Beyin söylediği kaygıyı artıran ve caydırıcılığı yükselten şeyler oldu.

Netice itibariyle şunu söyleyeyim bitireyim, fazla vaktimiz yok. AKP aslında bu 7 Haziran'dan sonra kendi iktidar stratejisi doğrultusunda, içinde bulunduğumuz düzlemi değiştirebileceğini gösterdi. Bu aynı zamanda şu demek: Türkiye'de istikrarın da istikrarsızlığın da kaynağı AKP'dir. Bunu gösterdi ve bunu gösterirken sorumluluğu başkalarına atmayı da bildi. Yani kendi neden olduğu istikrarsızlığın sorumluluğunu başkalarına da atmayı bildi. Orada işte hem muhaliflerin intimidasyonu, hem medyanın sıkı bir şekilde ve yayın yasakları dâhil çeşitli yöntemlerle kontrolü sayesinde algı operasyonu diyebileceğiniz şeyler çok devreye girdi. Dolayısıyla alternatif görüş ve bilgiye erişiminiz kısıtlandı. O zaman sorumluluğunu, yani kendi yarattığı istikrarsızlığın sorumluluğunu başkasının üstüne yükleme kabiliyeti daha da arttı. Netice itibariyle bunu yaptı. Yani istikrarın ve istikrarsızlığın kaynağının kendisi olduğunu gösterdi ve seçimleri istikrar ve istikrarsızlık arasında seçime çevirdi. O zaman istikrardan yana seçimin, yani sıradan bir insan için herhalde AKP'den başkası olması mümkün olamazdı, olmadı da.

AKP aslında en başta söylediğim, marka olma olayını biraz daha ilerletmiş oldu. Benden başka gideceğiniz yer yok, bana mahkûmsunuz anlamına getirdi. Ama bunu da söyleyeyim bitireyim hocam, belki uzun belki kısa oldu bilmiyorum. Seçimden sonra birçok şey yeniden başlayabilir. Yani AKP'de Davutoğlu ve Erdoğan arasındaki modus vivendi çözülebilir. Çünkü Davutoğlu da bu kez bir seçim başarısı gösterdi. Gerçi başarının kimin olduğu biliyorsunuz tartışma meselesi. Yani 1 Kasım zaferi kimin eseri? Davutoğlu'nun mu Erdoğan'ın mı eseri? Bu bile o modus vivendinin çözüldüğüne işaret ediyor. Seçim gecesi Davutoğlu bir konuşma yaptı biliyorsunuz, orada oldukça uzlaşmacı mesajlar verdi. İki gün sonra tam tersini söyledi cumhurbaşkanı, tam tersini. Yani biz kimi kucaklayacağımızı biliriz filan diyerek. Ayrıca Erdoğan etrafındaki danışmalar ve sadıklar hemen başkanlık sistemi için bastırmaya başladılar. Bu AKP içinde biraz iktidar mücadelesinin yeniden başlayacağının işareti olarak okunabilir. Ama bunu AKP'ye zarar verecek düzeye getirmezler, yani getirmemeye çalışırlar en azından. Çünkü 7 Haziran o açıdan da ders oldu. İnsicamsızlık aleyhlerine oluyor.

Kasım sonuçlarının bana göre en önemli sonucu, muhalefet partilerinin daha az, eskisinden daha az önemde olması ve Türkiye siyasetinin büyük ölçüde AKP'nin içine taşınmış olması. Yani biz şu anda bundan sonra Davutoğlu ve Erdoğan arasındaki mücadeleye bakacağız. Çünkü birçok şeyimiz ona bağlı olacak. Üçüncü bir sonucu da, biraz daha otoriter bir rejim yönünde yol aldığımız.

Sağ olun hocam. (Alkışlar)

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Efendim çok teşekkür ediyoruz, bu derli toplu ve uzmanca açıklamalar için. Gerçekten boyut kazandırdınız konulara, bakış açımız bakımından.

Bu suretle de konuşmalarımızı biz tamamlamış olduk. Şimdi her zaman olduğu gibi forum, zemin, mikrofon bütün katılımcılara açıktır. Hem soru olabilir, hem yorum veya katkı olabilir. Özellikle soru sorulduğunda, eğer kime yöneltildiği belirtilirse biz daha rahat süreci yönetiriz. Teşekkür ediyorum.

Buyurun efendim.

Yrd. Doç. Dr. Bahar ARAZ TAKAY- Çok teşekkürler, inanılmaz keyifliydi, çok bilgilendim. Aslında benim iki hocama da sorum var. Önce Ahmet hocaya soracağım, sonra Menderes hocaya soracağım.

Hocam biliyorsunuz Türkiye'deki aslında bu büyüme 2003'den beri spekülasyon etkili büyüme deniyor literatürde aslında. Yüksek faiz, yüksek reel faiz ve düşük döviz kurlarına da dayanıyor temelde. Aslında 1 Kasım seçimlerini birazcık da Türkiye'ye getiren ya da 7 Haziran yenilgisinden sonra AKP'nin genelde oluşturulan algı şuydu: İşte bir ekonomik istikrarsızlık oluştu, oysa AKP'yle bir ekonomik istikrar vardı.

Sizin konuşmanıza tamamen katılıyorum, yani ortada bir istikrar yok aslında. Ama bu şeyi açıklamıyor. Yani o zaman 1 Kasım seçimlerinin, hani Menderes hocanın dediği gibi, yani korkunun egemenliğinde bir süreç mi oluştu? Çünkü bir ekonomik istikrar yok aslında ve hâlâ Türkiye 2003'den beri aynı büyüme modelini götürüyor ve bu büyüme modelinin sürdürülebilir olmadığını hepimiz biliyoruz. Böyle bir şey devam edecek gibi değil zaten. Sonuçta krize doğru giden bir süreç var.

Peki, ne oldu da biz 1 Kasım'da, yani belli ki iktisadi değil, yani iktisatla bağlantısı çok yok, ama hani istikrar kısmında o da vardı. Bunu merak ediyorum açıkçası ve cevabı sizden duymayı çok istiyorum.

Menderes hocama da aslında çok soracağım sorum var. Sadece laf arasında geçtiniz, ama benim merak ettiğim bir şey. Türkiye 2013'de evet bir "gezi" olayı yaşadık. Bu Türkiye siyasetinde ya da hani o sosyoekonomik yaşantımızda ya da o değişen o evrimsel çizgimizde bir kırılma noktası olması gerekiyordu ve biz başka bir yola, yani başka bir şey var aslında orada, bir başka yola giriyor olmamız gerekiyordu. Orada bir süreç devam ediyor mu? Yani

bana çok devam ediyormuş gibi gelmiyor. Yani orası bitti mi? Yani biz orada ölenlerin anısına bir özür duyacak mıyız gelecek yıllarda?

Çok teşekkürler.

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ- Teşekkür ederim Bahar'a. Aslında güzel bir noktaya değindi. Çünkü AK Parti'nin daha önceki seçim başarılarında hem hızlı ekonomik büyümenin rolü olmuştur. 2003 sonrası ekonomik büyümenin arkasında, 2001 krizi vardır. 2001 krizi sonrasında güçlü ekonomiye geçiş programı çerçevesinde, Kemal Derviş'in programı filan deniyor, ama aslında Kemal Derviş'in değil, aslında IMF'nin programı. O programda yapılan reformlar, Türkiye'nin yapısal sorunlarına önemli ölçüde çözüm getirdi. Elbette çok eleştirdiğimiz yönleri var, özellikle sosyal sonuçları açısından, tarım politikaları açısından, vs. Örneğin, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, onları eleştiriyoruz, ama genelde özellikle finans kesiminde bankacılıkta çok önemli reformlar yapıldı. Bu reformların üzerine bir de, Amerika Birleşik Devletleri'nin faiz oranlarını olağanüstü düşürmesi; işte orada düşük faiz, senin de söylediğin gibi yüksek kur politikasıyla dışarıdan ucuza borçlanabildin ve ucuz borçlanmayla hızlı bir büyüme trendini, özellikle 90'lı yılların başında ve 90'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başında o kaybedilen o düşük büyüme ve durgunluk yılları, orada telafi edilmiş oldu. Hızlı büyümelerde aslında baz etkisinin de, yani çok düşük büyüme kaydedilen yılların da etkisi elbette olmuştur. Ama bunların da etkisi 2007 yılına kadar sürdü. Zaten benim orada verdiğim rakamlar da bunu çok iyi gösteriyor.

Ondan sonra 2010 ve 2011 yıllarında kaydedilen hızlı büyümeler de büyük ölçüde, yine Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa Birliği'nin "*Ekonomiyi Canlandırma Programı*" çerçevesinde piyasaya aktardıkları 16 Trilyon Doların sayesinde gerçekleşmiştir. 16 Trilyon ne demek? 16 Trilyon Amerika Birleşik Devletleri'nin bir yıllık milli geliri, Türkiye'nin milli gelirinin 20 katı. Yani bu kadar büyük parayı piyasaya sürdüler, doğal olarak bu da faizleri düşürmüştür. O iki yıl Türkiye bu likidite bolluğundan ve düşük faizlerden yine çok iyi istifade etmiştir. Çünkü sistem onun üzerine kuruludur. Yani dış kaynağa dayalı büyüme.

İzleyen yıllarda, ekonomik büyüme büyük ölçüde düştü. Artık "*mama*" kalmadığı için, yani deniz bittiği için büyüme de düştü. Büyümedeki düşmenin –oraya geleceğim- 7 Haziran seçimleri üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Yani o düşmede, yüzde 40'lara düşmede ekonominin etkisinin 3 puan filan olduğunu söylüyorlar, ama belki de daha fazla bilmiyorum. Yani önemli bir etkisi olmuştur.

Ne oldu? 7 Haziran'dan 1 Kasım'a ekonomik büyümede hiçbir değişim, daha doğrusu iyileşme olmamıştır. Yani ekonomik politikalarında hiçbir değişiklik olmadı, aynen devam etti, ekonomik gelişme de öyle. Ancak burada AKP çok akıllı bir politika uyguladı ve kitlelere, yani ona oy verecek kitlelere büyük umutlar verdi. Yani CHP'nin 7 Haziran'da etkili olan programını kendisine uyarladı. Şimdi vatandaş düşünüyor, AKP bana 1300 TL veriyor CHP 1500 verecek, ama AKP'nin 1300 TL'si neredeyse garanti, 1300 TL verme ihtimali çok yüksek, çünkü iktidara gelme ihtimali yüksek. CHP'nin iktidara gelme ihtimali çok düşük, dolayısıyla da 1500 TL hayal. Onun için ben hep onu söylerim, Rusların bir atasözü var; *“Gökyüzündeki kazdan, tenceredeki tavuk daha iyidir.”* Dolayısıyla sadece bu asgari ücret değil, diğerleri de önemli. Asgari ücret meselesi o ayrı, uzun mesele, onu da anlatayım, ama soruyla ilgili değil. Onun için burada 1 Kasım seçimlerinde ekonominin güçlü bir etkisi olmuştur, ama belirleyici değil. Benim düşüncem, bilmiyorum sen ne dersin burada.

Vatandaş aslında 7 Haziran seçimlerinde muhalefete oy verdi, yüzde 60 oy verdi. Siz dedi; *“bu AKP'nin yerine siz hükümeti kurun.”* Ama onlar becerip kuramadılar. Nedeni MHP'dir HDP'dir önemli değil, ama kuramadılar. Onun için çok rasyonel bir davranıştır seçmenin 1 Kasım seçimlerindeki tavrı sosyal bilimler açısından. İktidarı oylarıyla yeniden hükümeti kurabilecek bir partiye teslim etmiştir. Ben o şekilde görüyorum.

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- Son söylediğimize katılıyorum hocam, yani o seçim başarısını etkileyen şeylerden biri o tabii, ama orada AKP'nin yaptığı bir şey olmadığı için, ben onu belirtmedim.

Bu Gezi meselesi; AKP üzerinde bir iz bıraktığı kesin. Yoksa her Haziran'da Taksim'i filan yasaklamaz. Ondan bizim anladığımız veya istediğimiz, hani demokrasiye katkısı olacak bir ders çıkardı mı diye soruyorsanız, ben hiç çıkarmadığını düşünüyorum. Sunumumda söyledim, yani birini bastırıp öbürünü yükseltme, reddetme... İşte yabancı, gayr-ı milli diyor size mesela. Neden? Bu anlayışını değiştirdiğini düşünmüyorum ben. Gezi bu anlayışın gündelik hayatta hissedilmesinin bir sonucuydu. Gezide takındığı tavır, zaten bu anlayıştan vazgeçmeyeceğini gösteriyordu. Dolayısıyla bunu bir iktidar stratejisi için enstrümantalize edebiliyor; esas belki büyü orada. Memlekete hiçbir faydası olmayan bir şey yapıyor aslında, ama iktidarını yeniden üretiyor. Yani bizim geleceğimize hiçbir faydası yok. Geziye neden olan anlayışın Gezi sonrasında değiştiğini düşünmüyorum. Erdoğan hâkim olduğu sürece değişeceğini de düşünmüyorum.

Dr. Ahmet Zeki BULUNÇ- Bir sorum Ahmet hocamıza, bir sorum da Menderes hocamıza. Hocam seçimlere girerken, az önceki açıklamanızı dikkate aldığımızda, öncelikle konuşmanızda da değindiğiniz gibi, zaten hep zor konumdaydık. Zor konumdan da çıkışın pek işaretleri yok, sadece bir vaat var veya beklenti yaratması var. İktidar etkinliğin de gücü var.

Ama seçimden sonra ekonomide genişleme veya büyüme veyahut reform, yeni bir reforma ihtiyaç var dediniz. Bu reformun ifadesini de sözde yeni hükümetin programında da belirtiyorlar veya atıf yapıyorlar. Hükümet bu krize giderken, krize gidilen dönemde seçime giderken bu reformları yapabilecek bir nitelikteydi o günkü koşullarda gücünü ve parlamentodaki yapısını dikkate aldığımızda buna rağmen yapamamıştı. Bu yeni dönemde bu hükümetten ne gibi reformlar beklemeliyiz ve bunun geleceğe yönelik etkileri neler olabilir? Onu sormak istiyorum.

Menderes hocama da geleceğe ilişkin durumu sormak istiyorum. Zaten panelin de esas amaçlarından biri de bu. 1 Kasım seçimlerden sonra Türkiye'deki Siyasi, ekonomik ve toplumsal durum ne olacak? Bu konular açısından ne bekleniyor? Menderes hocam çok güzel ve yerinde tespitler ve değerlendirmeler yaptı. Bu durumdan hareketle, biz mevcut durumun değişmediğini de dikkate aldığımızda, politikalarının ve izledikleri stratejiyi de göz önünde bulundurduğumuzda, geleceğe yönelik olarak özellikle siyasal açıdan ne gibi gelişmeler bizi bekleyecektir?

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Soruların tümünü alıyoruz. Buyurun.

KATILIMCI- Menderes Beye bir katkı olarak, belki dün akşamki konuşmasında cumhurbaşkanının, çift başlı yönetimle olamayız dedi. Bunu Davutoğlu'yla kendisi için söylediği bir sistem. İçten henüz daha şimdiden böyle bir ikili duruma düştükleri belli.

Hocama sormak istiyorum. Ahmet Bey siz Türkiye'deki ekonomide en büyük şeyin, kırılma mı artık bilemiyorum bunu da, inşaat sektörünün son derece çoğaldığından bahsettiniz ve hakikaten bugünlerde gazetelerle birlikte verilen ek broşürleri görüyoruz. Her gün hemen hemen aynı şeyler, İncek'te vesaire Ankara'ya ait özel ayrı, İstanbul'a ayrı bir sürü broşürler dağıtılıyor, inşaat sektörüyle ilgili olarak.

Şimdi Amerika'da biliyoruz, bunu mortgage usulü filan uygulamalarla nerelere geldiğini biliyoruz. Türkiye'de biz nereye varabiliriz bu koşullarda? Çünkü ben birinci derecenin dördüncü kademesinde emekli olan bir mühendis olarak bu inşaatlara ulaşamadığıma göre bir artı birine bile, bu inşaatlar kime pazarlanacaktır?

Prof. Dr. Selami SARGUT- Benim Menderes'in bir değerlendirmesi çok ilgimi çekti, yani siyaset tümüyle AKP'nin içine kaydı dediniz ya, o önemli. Burada da şey olasılığında bahsettiniz. Yani içeride bir iktidar çatışmasından söz etti.

Bence bu sorunun yanıtını ancak şöyle verebiliriz. Onun için senden o sorunun yanıtını bekliyorum. Bana kalırsa içeride bir sorun çıkması için, temelde Cumhurbaşkanı ile Davutoğlu meşruiyet tabanlarını algılayış ve tarif ediş biçimlerinin farklı olması lazım. Sen ikisine baktığında, meşruiyet tabanı oluşturma açısından bir farklılık görüyor musun? Var dersen, o zaman farklı bir şey, yok dersen farklı bir şey. Çünkü sen sistemi çok iyi görüyorsun. Eğer bu iki adamın meşruiyet tabanları farklıysa, o zaman kurtulduk demektir

KATILIMCI- Seçim kampanyasında çözüm sürecinin buzdolabında olduğunu söylediler. Yanlış hatırlamıyorsam ya Erdoğan ya da Yalçın Akdoğan'dı galiba, söylemişti. Fakat bu ilginç bir tabir, yani buzdolabına konulan bir şey istendiği an çıkarılabilir. Yani bunu çöpe attık demedi, komple iptal ettik de demedi.

İkinci konu, 1 Kasım'dan sonra HDP'yi ve Kandil'i daha öncekinden farklı olarak tamamen yok sayan bir çizgiye geldiler. İşte milli birlik ve beraberlik süreci dediler, terminolojiyi değiştirdiler. Daha sonra da Habertürk Gazetesinde Öcalan'ın ağzından söylendiği ileri sürülen bir şey yayınlandı. Öcalan'n, işte beni dinlemediler, Kandil kendi başına hareket etti. Bu yüzden çok fazla adam kaybettiler, HDP de beni dinlemedi, bu yüzden kazanımlarını kaybettiler. Türkiyelileşme projesindeki kazanımları kaybettiler dediği ileri sürülüyor.

Şimdi araçlarından yoksun, yani HDP'den ve PKK'dan yoksun bir Öcalan çizerek, yeniden mi bu birlik kardeşlik projesinin içine Öcalan'ı bu şekilde monte etmek mi istiyorlar sizce?

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Başka var mı efendim? Evet, sizinle başlayalım.

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ- Önce Ahmet Zeki hocamın sorusundan başlayayım, söz konusu reformlardan. Reformları tabii yapmak kolay değil, reformların çok büyük maliyeti var. Örneğin, Derviş zamanında yapılan tarım reformları, çiftçileri karşısına almıştı. Bunun maliyetini de sol, yani CHP ödemiştir. Çiftçiler CHP'ye oy vermemiştir.

Şimdi ben burada az önce reformlardan bahsederken, reformlara ikinci olarak eğitimi koydum. Yani ilkokuldan üniversiteye eğitim sisteminde reform dedim. Tabii benim söylediğim reform, eğitim sisteminde çağdaş eğitim. Eğer siz çağdaş eğitime geçerseniz, 124

ülkenin arasında 68'nci değil de, işte 15'nci olursunuz 20'nci olursunuz. Bugün G20 içerisinde yer alıyorsunuz, ama beşeri sermayede, yani insan eğitiminde, insan gücünde 68'incisiniz. Bunun düzeltilmesi lazım.

Bunu AKP yapabilir mi? Sizin sorunuz orada galiba. Böyle bir eğitim reformu yapabilir mi? Çok zor, ama belki bankacılıkla ilgili yeni reformlar yapabilir, sanayinin yapısını değiştirmesi lazım. Örneğin, bizim sanayimiz dışa bağımlı sanayidir. Eskiden beri dışa bağımlıdır, hâlâ o dışa bağımlılığını sürdürmektedir. Yani düşünün, sizin döviz kurunuz yüzde 30 pahalılaşıyor, ihracatçılar için bu bir servistir, ama ihracatınız artmıyor geriliyor. Neden? Çünkü o dövizlerle üretmek için yabancı girdi satın alıyorsunuz. İthalatın yüzde 70'i sanayi girdisine gidiyor. Teknoloji aynı şekilde, ama bunlar tabii çok önemli atılımlarla, yani reformlarla aşılabılır. AKP bunları yapabilir mi? Ben burada çok umutlu değilim. Onlar yalnızca yeniden dünya finans piyasalarında Türkiye'ye kaynak, yani dış kaynak çekebilmenin yollarını arayacaklar. Belki söylediğim gibi bankacılıkta birtakım reformlar yapabilirler, sanayide belki ileri teknoloji... Çünkü bunlar seçimlerden önce Şubat ayında, bir de ikincisi Nisan ayında Başbakan iki tane basın toplantısı yaptı ve ileriye dönük program diye, 25 hedefli bir program açıkladı. Ama onların hiçbirisi gerçekleşmedi.

Şimdi bu reformlarla ilgili olarak burada Mehmet Şimşek'in bir sözü var. Mehmet Şimşek'in bir cümlesi var, onu size okumak istiyorum. Çok önemli, onlar da bu işin farkındalar. Şöyle diyor Mehmet Şimşek: *“Son 13 yılın ekonomik kazanımları tehdit altındadır. Siyasi istikrar sağlayıp, reform yapamazsak, bırakın 2023 hedeflerini, biz mevcut kazanımlarımızı dahi koruyamayız.”* Bunu hükümetin Bakanı söylüyor. Ama bunu ne ölçüde gerçekleştirirler? Söylediğim gibi bunun önünde birtakım sıkıntılar var. Hem ideolojik sıkıntılar var, hem ekonomik sıkıntılar var.

İkincisi hanımefendinin sorusu, inşaat sektörü. İnşaat sektörü Türkiye'de çok hızlı ve tehlikeli bir büyüme süreci içerisine girdi. Hükümet de bunun farkında. Onun için yeni konut alanlara, siz biriktirin işte ben yüzde 15'ini ödeyeceğim filan diyor. Konut firmaları da ilk yıl faiz ödemeyeceksiniz, *“sizin aldığınız kredinin faizini biz ödeyeceğiz”*, bunun gibi önlemlerin gelmesi, aslında buradaki sıkıntıyı gösteriyor. Amerika Birleşik Devletleri'ni de, sizin de söylediğiniz gibi krize götüren konut sektörüdür ve bunun için yapılan böyle olağanüstü hesapsız kredi dağıtımıdır.

Aslında pek karamsar düşünen ve konuşan bir insan değilim. Ama ekonomik durumun beni karamsarlığa ittiğini de söylemeliyim. Türkiye'de tasarruf oranı şu an yüzde 13'lere,

yüzde 14'lere düşmüş durumda. İnsanlar gelirlerinden bundan daha fazla tüketemezler. Burada söyledim, ailelerin 2009'dan bu yana yüzde 53 arttı borçluluk oranları. Bu insanlar daha fazla borçlanamazlar. Yani devlet ne kadar kredi verirse versin, insanlar daha fazla borçlanıp daha fazla konut alabilecek durumda değildirler. Onun için ekonomik durumu çok fazla parlak görmüyorum.

Söyleyeceklerim bu kadar. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize tekrar teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yelda DEMİRAG- Menderes hocamın anlattıklarına, Ahmet Davutoğlu'nun ve Tayyip Erdoğan'ın hiyerarşik ilişkisine bu ay Penguen Dergisi'nin kapağı çok güzel karikatürize etmiş, onları sizlerle paylaşmak istedim. Kapağı üst sol köşesinde şöyle bir yazı var: *“İcranın başındaki Başbakan Davutoğlu yerine G20 Zirvesi'ndeki görüşmelerin çoğunu Cumhurbaşkanı Erdoğan gerçekleştirdi”* diyor. Karikatür de şu şekilde; baba oğul gibi. Ahmet Davutoğlu yere çömelmiş ağlıyor, *“yeeeeaaa! Ben de geleceğim bananeeee!”* diye. Erdoğan da; *“Biz görüşmelere gitmiyoruz ki Ahmet'cim, doktora gidiyoruz”* diyor.

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- Bundan sonra, yani şöyle; benim anladığım kadarıyla AKP içinde bu gerilim kutuplaşma, buna dayalı iktidar stratejisinden rahatsız olan bir grup var. Bu sadece böyle Arınç Gül filan değil. Ama bu nasıl bir sonuç üretir? Onu bilmiyorum. Bu biraz Selami hocanın sorusuyla alakalı galiba; Ahmet Davutoğlu'nun ayrı bir meşruiyet zemini var mı? Şu anda yok. Çünkü hiç performans gösterememiş, sadece performans gösterme şansı elde etti. Ama hanımefendinin dediği doğruysa, o çizgide gideceksek, demek ki ayrı bir meşruiyet zemini oluşturmasına da izin vermeyecek cumhurbaşkanı. Çünkü zemini biraz da oluşturabilir değil mi hocam? Yani pratiği, siyasetiyle...

Prof. Dr. Selami SARGUT- Menderes, asıl benim yaptığım şey şu. Kafasındaki ilgi açısından nasıl bir meşruiyete dayanmak istiyor Davutoğlu? Yukarıdakini biliyoruz. O iki meşruiyet algısı arasında fark mı var? Var mı yok mu?

Dikkat et konuşmalarında şeyi vurguluyor, hep kitap vurgusu var. Niye onu kullanıyor? Davutoğlu niye hep kitap vurgusu kullanıyor? Okurum yazarım, niye bunu kullanıyor? Çünkü onun kafasındaki güç sahibinin meşruiyeti konusunda da cumhurbaşkanı ile sanki aynı noktada değil.

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- Hocam gerçekten bilemiyorum. Çünkü Davutoğlu'nun kendi kitaplarını okuduğunuzda da, aslında zeminini hazırlamış o şeyin.

Prof. Dr. Selami SARGUT- Meşruiyeti neyle ilişkilendirdi? Mesela donanımla mı ilişkilendiriyor?

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- Evet, muhtemelen öyledir. Yani daha şey görüyordur, öbürü işini daha alaylı görüyordur filan, ama Erdoğan çok kurt bir siyasetçi. Yani bu benim dediğim şey, ayrı bir meşruiyet zemini edinmesini yani çok yırtarak yapması lazım Davutoğlu'nun ve o da aslında çok akıllı bir muhalefete de ihtiyacı var. Yani muhalefetin de bu şeyi değerlendirebilecek hamleler yapabilmesi gerekiyor; o potansiyel ayrışmayı. Onu ben görmüyorum şeyde, yani muhalefette de görmüyorum. O yüzden eskisinden daha az önemli bir hale geldi muhalefet dedim.

Çözüm süreciyle ilgili şey, yani Erdoğan buzdolabına koydu. Yalçın Akdoğan da hem seçimden önce hem seçimden sonra, burada bence AKP'nin hamlesi aslında Kürt hareketi, o siyasi hareket biliyorsunuz çok birkaç ayağı olan bir hareket. Herhalde onu biraz bölerek, yine kendi şartlarında meseleyi çözmek istiyor. Başından beri böyle istiyordu, ama HDP bir aktör olarak çıkınca o iş daha bozuldu. Zaten yani o anlayışla çözümlenme ihtimali şeydi.

Ben hamlelerin meseleyi çözmekten ziyade, yine Kürt siyasi hareketini bölerek o bölgeye hâkim olma meselesi. Yani siyasi olarak hâkim olma meselesi olduğunu düşünüyorum ve hemen şey olacağını düşünmüyorum. Yani Öcalan böyle bir şeye girer mi? Onu bilmiyorum. AKP'nin lehine bir şey yapar mı? Onu bilmiyorum. Öbür türlü de çok kesin şeyler yok. Şimdi bundan bir süre daha beslenebilecekler. Teyakkuz hali yaratıyor, bütün meseleleri unutuyoruz. Yani daha önce demokrasi, insan hakları konuşuyorduk, şimdi güvenlik konuşuyoruz. Bunları hesap eden bir siyasetçi Tayyip Erdoğan; yani alaylı olarak çok iyi biliyor, kurt bir siyasetçi, küçümsememek lazım.

Dr. Ahmet Zeki BULUNÇ- Şimdi Kasım seçimlerindeki değişimin veya AKP zaferi dedikleri oluşumun temelinde tabii ki Erdoğan'ın uyguladığı politikalar ve onun etkisi yadsınamaz bir gerçek. Fakat görüntü olarak bazı yorumlarda da ortaya konduğu gibi, bu başarıda Davutoğlu'nun da payının olduğu yönünde bir yaklaşım var. Zayıf da olsa, hocamın söylediği meşruiyet temeli bu seçim sonuçlarına dayandırılarak, acaba Davutoğlu bir şey yapabilir mi?

Prof. Dr. Menderes ÇINAR- Demin onu söyledim hocam, o bir başlangıç için yeterli. Daha önce öyle bir başlangıç yapma kabiliyeti bile yoktu. Şimdi böyle bir kabiliyeti var, ama bunu çarpışarak şey yapması lazım. Yani Erdoğan ona kendisine potansiyel meydan okuma imkânı verecek bir alan bırakmaz, ama şimdi mücadele edebilir.

Hocam Senato toplantımız var ben de kalksam ayıp olur mu?

Çok teşekkür ediyorum hepinize.

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI- Siz de kalkın, çünkü ben devam edeceğim. Efendim bitirmeden önce ben tabii uzman olarak değil de, vatandaş olarak son sorularla ilgili küçük katkıda bulunmak isterim.

Şöyle; sorulardan bir tanesi, tamam yeniden çoğunlukla hükümeti kurdular, AKP bir reform yapacak durumda mıdır? Reform yapabilir mi şeklinde soru vardı. Ben basından edindiğim bilgilerle şu kısa cevabı vereceğim. O haber zaten bizim beklediğimiz türden bir şey yapılmayacağını gösteriyor. Hükümetin yeni hükümet olacak ekibin ilk yaptığı iş, Amerika'da çok güçlü bir PİAR firmasıyla anlaşma yapmak olmuş; algı operasyonu, imaj şeklinde. Reel düzlemde hiçbir şey yapmadan, olmayan şeyleri olmuş gibi gösterme çabasını bana gösteriyor.

Recep Tayyip Erdoğan Sayın Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında bir çekişme oldu mu kim galip gelir sorusu vardı. Yine bu konuda uzmanlık sahibi olanların yazdığına, Sayın Başbakan için bir nitelendirme var. Siyasi tabanı olmayan bir akademisyenden ibarettir. Dolayısıyla liderlik yarışında Recep Tayyip Erdoğan'ın karşısında hiçbir şansının olmayacağını söylemek mümkündür.

Ama çekişme ihtimali tartışıldı. Bu bana göre de bu en gerçekçi senaryodur. Çünkü bütün iktidarlara dikkat ediniz. Tek başına iktidar olmuş bütün partilere cumhuriyet tarihi boyunca dikkat ediniz. İşin özünde bir saadet zinciri oluşturabilme yeteneği var. Bu Adalet Partisi döneminde de böyle olmuştur, daha sonraki ANAP döneminde de böyle olmuştur, şimdi de böyledir. Hangi orkestra şefi daha sağlam ve somut bir saadet zinciri oluşturabiliyorsa, hemen etrafında bir onun ortakçıları, destekçileri oluşuyor. Ama sorun şu ki, kaynaklar sınırlı, büyümenin temposu da sınırlı. Bir yerden sonra paylaşma sorunları o ekibin içinde başlayacaktır ve bu bana göre de bu iç çekişmeye yol açacaktır diye düşünüyorum.

PKK ve süreç konusu vardı. Şimdi buradaki sorunun kaynağı, ben uzun yıllar, çok çok uzun yıllar bu konunun en başından itibaren, sıkıyönetim dönemlerinin öncesinden itibaren içinde oldum. Sorunun özünde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kendisinin milli güvenlik siyaseti olarak, ama uygulanabilirlik kaydıyla, olabilirlik kaydıyla ne yapacağını bilmemesi yatıyor. Sorunun temelinde bu vardır. Eğer Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin koşullara uygun

ve uygulanabilir bir milli siyaseti olsaydı, bu sorun Abdullah Öcalan'ın yakalandığı tarihte çözülmüştü.

Daha sonraki dönemde çok büyük hatalar yapılmıştır. Benim şimdi anladığım, eğer ne kafasında bir çözüm varsa onu bilmiyorum. Örgütü yeniden askeri boyutuyla indirebildiği kadar indirebilmek, örgütün askeri yeteneğini tahrip etmek, ondan sonra güçlü bir konumda bir şeyleri örgüte dikte edebilecek bir şekilde süreci buzdolabından çıkarmaktır. Ama bu yine aynı yere bizi götürüyor. Kendileri ne yapmak istediklerini ve bunun olabilirlik derecesini iyi hesapladılar mı sorusu önemli bir sorudur.

Demokrasi ve meşruiyet açısından dayanakları nedir diye düşündük. Ben deminki saadet zinciri kavramına bir ek yaparak bunu cevaplamak isterim. Bu saadet zincirini en azından mevcut haliyle sürdürebilmek, yani iktidara tutunabilmekten başka hiçbir meşruiyet endişelerinin olduğunu zannetmiyorum. Hukukun üstünlüğü diye bir endişeleri olduğunu zannetmiyorum. Seçim sandığından çıktıkları sürece onlar açısından hiçbir sorun yoktur. Tabii bütün bunları söyledikten sonra da, bütün bu konuşmalarımızın yanında, muhalefetin durumu ve işlevi ve geleceği nedir, akıbeti nedir diye düşünmemiz gerekiyor.

Sabrınız için ve bizleri dinlediğiniz için, buraya kadar geldiğiniz için çok çok teşekkürler ediyor, hepinize iyi akşamlar diliyorum.